

Actieplan Tongeren

Steenuil

Actieplan Tongeren

Steenuil

ACTIEPLAN TONGEREN

Steenuil

Gemeenten adopteren Limburgse soorten

Een initiatief van de provincie Limburg en de Limburgse regionale landschappen
Project met de financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan steenuil

TONGEREN

SAMENVATTING

Samenvatting

Limburgse soorten ... een voorbeeldproject voor natuur in Europa

Limburg is bekend om haar "groene" imago. Niet onterecht. Meer dan veertig procent van de oppervlakte Vlaamse natuur ligt in Limburg. Meer dan negentig procent van de in Vlaanderen aanwezige dieren en planten, vind je ook in Limburg. Meer nog: heel wat zeldzame en bedreigde plant- en diersoorten komen uitsluitend in Limburg voor. En deze biodiversiteit is heel belangrijk. Wereldwijd levert ze de mensen heel wat op: een goede leefomgeving, gezond voedsel, drinkbaar water, een veilige thuishaven, controle en bestrijding van ziektes, enz.

Deze natuurlijke rijkdom verdwijnt, niet alleen in ver afgelegen regenwouden, maar ook bij ons. Beleidsmakers realiseerden zich dan ook dat er nood was aan concrete acties om deze achteruitgang te stoppen. Dit mondde uit in het "**Countdown 2010-initiatief**", een Europese oproep om de handen in elkaar te slaan om het verlies aan biodiversiteit te stoppen. Iedereen wordt gevraagd om hieraan mee te werken. Al heel wat jaren wordt er in de provincie Limburg pionierswerk geleverd door mensen met een hart voor natuur en die traditie zetten we voort.

Om zeldzame en bedreigde soorten nieuwe kansen te geven sloegen het provinciebestuur van Limburg en de Limburgse regionale landschappen de handen in elkaar en lanceerden ze met de financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) een uniek project: "Gemeenten adopteren Limburgse soorten".

Alle vierenvestig Limburgse gemeenten adopteerden elk een typisch Limburgse soort. Voor deze soort gaan ze de komende jaren extra zorg dragen. Het voorliggende gemeentelijk actieplan, dat het projectbureau samen met de gemeente geschreven heeft, is hiervan de start. Terreinacties zijn de spil waarrond alles draait, maar het project gaat verder. Ook communicatie, sensibilisatie en educatie krijgen hun plaats. Bij al deze activiteiten worden zoveel mogelijk mensen binnen de gemeente betrokken.

Zo wordt de bescherming van de typische soort een zaak van iedereen.

Tongeren adopteert de steenuil

De steenuil, in Tongeren ook bekend als 'koetajl', is het kleinste uiltje dat bij ons voorkomt. Het is een koddig baasje dat te herkennen is aan zijn afgeplatte kop en gele irissen. Hij kan bovendien behoorlijk wat kabaal maken: als je 's nachts een geluid meent te horen dat een kruising is tussen een luidruchtig klagende kat en een meeuw, is het hoogst waarschijnlijk een steenuil.

Met de steenuil adopteert Tongeren een ambassadeur voor het kleinschalige, gevarieerde landschap. In Vlaanderen is de steenuil momenteel nog geen bedreigde soort. Maar het landschap waarin de steenuil leeft, verdwijnt beetje bij beetje. Met de adoptie van de steenuil engageert de stad Tongeren zich om extra inspanningen te doen voor deze Limburgse soort. In dit actieplan staat beschreven hoe dat kan.

Concreet

De steenuil heeft behoefte aan een afwisselend landschap, met verschillende vegetatietypes (kort – lang) naast elkaar, waarin genoeg prooidieren te vinden zijn.

Als we de steenuil willen behouden, is het dus belangrijk dat er terreinacties komen die dit landschap (het leefgebied van de steenuil) behouden, verbeteren en uitbreiden. Concreet betekent dit dat nog aanwezige hoogstamboomgaarden en knotbomen behouden en goed onderhouden moeten worden. Daarnaast is het belangrijk bepaalde gebieden met enkele doordachte ingrepen opnieuw te verbeteren. Herstel van het kleinschalige landschap, door o.a. hagen, knotrijen en hoogstambomen aan te planten, het voorzien van voldoende ruige overhoekjes en ook van uitkijk- rust- en schuilplaatsen, is hierbij cruciaal.

Er is bovendien nood aan voldoende holtes waarin de steenuil zijn nest kan maken. Oude hoogstamfruitbomen, knotbomen, maar ook holtes onder de pannen van een schuur of ander gebouw zijn daarvoor ideaal.

Op kritieke plaatsen, waar er (nog) niet voldoende oude bomen met holtes aanwezig zijn, moet gezorgd worden voor de aanwezigheid van voldoende marterbeveiligde steenuilkasten.

Traditioneel broedt de steenuil op en nabij boerenerven. Het leefgebied van de steenuil kan uitgebreid worden naar de omgeving van nieuwe agrarische gebouwen door bij de erfbeplanting rekening te houden met de behoeften van de steenuil.

Naast terreinacties kunnen ook administratieve acties ervoor zorgen dat het beter gaat met de steenuil. Als er in Tongeren gelobbyd wordt om bij de verdelging van ratten en muizen minder gif te gebruiken, komt dat ook de steenuil ten goede. Als er in het kader van de samenwerkingsovereenkomst een subsidieaanvraag ingediend wordt, zijn er meer financiële middelen om allerlei acties te realiseren.

Samen sterk

Om de acties uit het dit actieplan uit te kunnen voeren, is de hulp nodig van heel wat mensen en doelgroepen. Het opzetten van een goede communicatie is daarom erg belangrijk. Het is immers nodig dat iedereen op de hoogte is van wat hij of zij kan doen voor de steenuil en hoe dat concreet moet gebeuren. In het hoofdstuk communicatie staan daarvoor mogelijke manieren beschreven.

Naast communicatieacties die bedoeld zijn om de medewerking van de doelgroepen te vragen, komen er ook acties aan bod die dienen om het draagvlak te vergroten. Als mensen meer leren over de steenuil en de behoeften van de steenuil, raken ze meer betrokken bij de soort. Dit kan onder andere door een educatieve hoogstamboomgaard in te richten in de gemeente. Het mooie is dat ook in Kortesseem een typische 'hoogstamsort' geadopteerd werd en dat in de grensstreek van de twee gemeenten nog prachtige hoogstamboomgaarden te vinden zijn. Reden genoeg voor het opzetten van een gezamenlijk educatief project?

Het doel is om van de steenuil de lieveling van Tongeren te maken, zodat de mensen enthousiast raken en ook hun steentje willen bijdragen aan de bescherming van deze uil, maar ook aan het natuurbehoud en duurzaam leven in het algemeen.

De steenuil moet dus dienen als mascotte om de mensen aan te zetten tot meer bewust gedrag. Maar zeg nu zelf, voor zo'n koddig uiltje als de koetajl moet dit een koud kunstje zijn!

Metten is weten

Om te kunnen evalueren of de toegepaste beheersmaatregelen goed zijn voor de steenuil, is het noodzakelijk dat er een goede monitoring gevoerd wordt. Enkel op die manier kan er aan adaptief beheer gedaan worden: bijsturen indien nodig.

Niet enkel de aantallen van de steenuil worden nauwgezet in het oog gehouden, ook de inspanningen van de gemeente en de betrokkenheid van de inwoners van Tongeren willen we in kaart brengen.

Alles over inventariseren is terug te vinden in het laatste luik van dit actieplan.

INHOUDSTAFEL

Samenvatting.....	7
Gebruikte afkortingen	13
1 Algemene inleiding	17
1.1 Kader.....	17
1.2 Het probleem	17
1.3 Het internationale antwoord: "Het verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit"	18
1.4 Europese verdragen en initiatieven	20
1.5 België en Vlaanderen	21
1.6 Limburg.....	22
1.7 Limburgse soorten	23
1.8 Het project	23
2 Steenuil.....	29
2.1 Motivatie voor de soortkeuze.....	29
2.2 Beschrijving van de soort.....	29
3 Toestand in de gemeente	37
3.1 Situering en beschrijving van de gemeente	37
3.2 Verspreiding in de gemeente	37
3.3 Kansen en problemen	38
3.4 Reeds uitgevoerde acties	38
4 Concrete doelstellingen	41
4.1 Acties.....	41
4.2 Communicatie.....	41
4.3 Monitoring.....	41
5 Acties.....	45
5.1 Terreinacties.....	45
5.2 Administratieve acties.....	49
6 Communicatie.....	55
6.1 Provinciale communicatie	55
6.2 Regionale communicatie	58
6.3 Gemeentelijke communicatie.....	59
7 Monitoring en beheersevaluatie.....	67
7.1 Inventariseren van de inspanningen	67
7.2 Monitoring van de soort	68
7.3 Taakverdeling	71
8 Verdere acties	77
8.1 Koppelen met actie 'zonder is gezonder'	77
8.2 Steenuilvriendelijk appelsap	77
8.3 Thesiswerk	77
Literatuurlijst	81
Bijlagen.....	85
Bijlage 1: gemeentelijke soortentabel van de stad Tongeren	85
Bijlage 2: overzicht van de soorten die in de verschillende Limburgse gemeenten geadopteerd werden	87
Bijlage 3: lijst met contactpersonen	89
Bijlage 4: basistekst communicatie.....	91

Gebruikte afkortingen

BS	Belgisch Staatsblad
Cel NTMB	Cel Natuurtechnische Milieubouw
CITES	Convention on the International Trade of Endangered Species
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EU	Europese Gemeenschap
GALS	Gemeenten adopteren Limburgse soorten
GST	gemeentelijke soortentabel
INBO	Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
IUCN	International Union for the Conservation of Nature
KLE	Kleine Landschapselementen
KB	Koninklijk Besluit
KHLim	Katholieke Hogeschool Limburg
KMO	Kleine en Middelgrote Ondernemingen
LIKONA	Limburgse Koepel voor Natuurstudie
MKZ	mond- en klauwzeer
MOS	Milieuzorg Op School
NBS	Nationale Boomgaardenstichting vzw
NME	Natuur- en Milieueducatie
PNC	Provinciaal Natuurcentrum
RLH	Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw
RLKM	Regionaal Landschap Kempen en Maasland vzw
RLLK	Regionaal Landschap Lage Kempen vzw
VEN	Vlaams Ecologisch Netwerk
VLM	Vlaamse Landmaatschappij
WHC	UNESCO World Heritage Convention
XIOS Hogeschool	eXpertisecentrum voor Industrie, Onderwijs en Samenleving

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan steenuil

TONGEREN

1 Algemene inleiding

1 Algemene inleiding

1.1 Kader

De provincie Limburg kan een mooi biodiversiteitrapport voorleggen. De provincie is immers de hoedster van heel wat bijzondere soorten die vaak opvallend minder in de andere Vlaamse provincies voorkomen. Echte **Limburgse soorten** dus die we samen met hun leefgebied willen behouden en waar mogelijk versterken.

Het provinciebestuur en de regionale landschappen sloegen dan ook de handen in elkaar en lanceerden - met de financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) - eind 2005 het project "Gemeenten Adopteren Limburgse Soorten (GALS)".

Een wel heel bijzonder project waarbij we een sterk merk (de Limburgse soorten) via een eenvoudig concept ("adoptie") in de kijker zetten. Elke gemeente in Limburg werd gevraagd een voor haar streek typische plant- of diersoort te adopteren, een soort die bijna uitsluitend in die gemeente voorkomt of die de ambassadeur is voor het typische landschap van de gemeente. Soorten die het karakter van de gemeente onderlijnen en waarvoor de gemeente een bijzondere inspanning wil doen. Een schot in de roos zoals bleek, want in juni 2006 had elk van de vierenvertig Limburgse gemeenten "haar" soort geadopteerd.

Gemeenten willen zich inzetten voor hun natuur. Ze willen dat ook liefst samen met andere mensen doen. Het actieplan, dat je nu in handen hebt, is dan ook het resultaat van heel wat overleg met de gemeenten, natuurbeheerders, boeren, industriëlen, onderwijzers, jagers, jongeren, de regionale landschappen, de provincie en het Vlaamse gewest. Al deze mensen werkten samen met ons een aantal concrete acties uit die de geadopteerde soort ten goede komt. Ook die benadering is uniek. Samenwerken werkt!

Natuurbehoud betekent niet enkel dat je de mensen met elkaar in contact brengt, het betekent ook dat je ze terug in contact brengt met de natuur. Dat is belangrijk want we vergeten vaak dat wij nog altijd een deel van die natuur zijn. Net als andere soorten hebben we de natuur nodig om te overleven. Wij beïnvloeden onze omgeving net zoals andere soorten, maar dat hoeft niet altijd een probleem te zijn.

Eigenlijk is dit plan dus een handleiding waarmee je zelf aan de slag kan. Wat kan jij als gemeente, of als inwoner doen voor je Limburgse soort? Geen grote woorden, maar daden. Of toch nog één groot woord: "Countdown 2010", een Europese oproep aan iedereen om de handen in elkaar te slaan om de achteruitgang van planten en dieren te helpen stoppen.

1.2 Het probleem

Dat soorten verdwijnen is normaal. Dat zeer veel soorten in korte tijd verdwijnen is niet normaal. Dat is nochtans wat er op dit moment gebeurt. Wetenschappers spreken zelfs van een "zesde extinctiegolf". Wereldwijd wordt ongeveer twintig procent van de gewervelde, vijftig procent van de ongewervelde dieren en zeventig procent van de planten bedreigd.

Het probleem stelt zich ook in Vlaanderen. Ongeveer zeven procent van de Vlaamse soorten is in minder dan vijftig jaar tijd verdwenen. Dertig procent wordt als 'kwetsbaar' of 'met uitsterven bedreigd' geklasseerd (Peeters, 2003, 2004). De Bruyn et al. (2003) spreken zelfs van dertig tot vijftig procent bedreigde soorten.

In Limburg gaat het weliswaar iets beter met de natuur, maar ook hier verdwijnen soorten. Denken we maar aan de vuursalamander, de ortolaan, het korhoen of de herfstschroeforchis. De achteruitgang van de veldleeuwerik of grauwe gors is alarmerend en soorten zoals de knoflookpad, de hamster en de rosse sprinkhaan zijn met uitsterven bedreigd.

De belangrijkste oorzaken van deze achteruitgang zijn gekend. Vernieling van leefgebied en versnippering, als gevolg van onze bouwwoede (huizen, industrie, infrastructuur, ontginning gronden voor landbouw), vervuiling, een ongewenst maar vaak aanwezig bijproduct van onze welvaartmaatschappij, verzuring en klimaatwijziging door de uitstoot van gassen uit o.a. huisverwarming, auto's en industrie bedreigen onze natuur. Ook overexploitatie van natuurlijke hulpbronnen en (ongewilde) introductie van invasieve soorten kunnen onze fauna en flora bedreigen. We kunnen het tij nochtans keren en daar zijn geen onmenselijke inspanningen voor nodig.

1.3 Het internationale antwoord: "Het verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit"

Vanaf de jaren zeventig zagen heel wat internationale verdragen het daglicht. Die verdragen zijn de basis van ons natuurbehoud. Ze plaatsten natuurbehoud stevig op de politieke agenda. Landen die dergelijke verdragen ondertekenen, verplichten zich er immers toe de gemaakte afspraken in hun eigen nationale wetgeving te verankeren. In tabel 1.1 geven we een overzicht van de belangrijkste internationale verdragen die met het behoud van soorten en/of hun leefgebieden te maken hebben.

Jaar	Document	Doel
1971	RAMSAR verdrag	Het behoud van waterrijke gebieden (www.ramsar.org)
1972	Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (WHC)	Beschermen en bewaren voor de komende generaties van natuurlijke en culturele rijkdommen van wereldbelang (http://whc.unesco.org/world_he.htm)
1973	Convention on the international trade of endangered species of fauna en flora (CITES)	Bepalen van de voorwaarden waaronder bepaalde bedreigde planten en dieren (niet) verhandeld mogen worden (www.cites.org/)
1980	The world conservation strategy	Behoud van essentiële ecologische processen, genetische diversiteit en aanzet tot duurzaam gebruik
1987	Het Brundtland Rapport ("Our common future")	Behoud via duurzaam gebruik. Ontwikkeling en natuurbehoud zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden (bv. armoede is de grootste oorzaak van verlies aan biodiversiteit)
1992	Het verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit	Behoud van de biodiversiteit (www.biodiv.org)

Tabel 1.1 De belangrijkste verdragen die voor het behoud van de biodiversiteit belangrijk zijn.

Het belangrijkste internationale verdrag voor het natuurbehoud is ongetwijfeld "Het verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit" dat één van de uitkomsten was van de "UN Conference on Environment and Development" georganiseerd in Rio in 1992. In dit verdrag staan twee begrippen centraal: "behoud van de biodiversiteit" en "duurzaam gebruik".

Biodiversiteit

Het woord biodiversiteit rolt niet eenvoudig van de tong. In "Het verdrag inzake het behoud van de biologische diversiteit" wordt het als volgt gedefinieerd (Art. 2):

de **variabiliteit** onder levende organismen van allerlei herkomst, met inbegrip van, onder andere, terrestrische, mariene en andere aquatische ecosystemen en de ecologische complexen waarvan zij deel uitmaken, dit omvat mede de **diversiteit tussen soorten, binnen soorten en van ecosystemen**.

Variatie dus: tussen soorten (a), binnen soorten (b) en van ecosystemen (c).

- a. Hoe meer planten- en diersoorten je in een gebied aantreft, hoe hoger de biodiversiteit. Maar er is meer.
- b. Hoewel we allemaal tot dezelfde soort behoren, lijken we zelden als twee druppels water op elkaar. We zijn geen identieke kopieën, omdat we verschillend erfelijk materiaal hebben. Hoe meer van die erfelijke varianten je in een groep planten, dieren of mensen hebt, hoe hoger de biodiversiteit.
- c. Planten en dieren (biotische factoren), bodem, water, lucht (abiotische kenmerken) en de wisselwerking tussen al die componenten vormen samen ecosystemen. Het geheel is echter veel meer dan de som van de delen. Planten en dieren passen het milieu immers aan hun noden aan. Denk aan bevers die met hun dammen compleet nieuwe ecosystemen creëren. De omgeving beïnvloedt op haar beurt de planten en dieren. Een dikke pels in koude streken, een lange snavel of tong om stuifmeel uit bloemkelken te zuigen, we kennen allemaal wel voorbeeldjes. Hoe complexer het systeem, of hoe meer systemen je in een bepaald gebied aantreft, hoe hoger de biodiversiteit.

Biodiversiteit behouden is belangrijk en niet enkel omdat planten en dieren mooi zijn. De effecten van bepaalde (milieu)risico's worden door de natuur getemperd. Zo worden kwetsbare kusten beschermd door begroeide duinengordels, voorkomen meanders overstromingen in woongebieden en spelen planten een belangrijke rol in het voorkomen van erosie. De ecosystemen regelen processen die het leven op aarde mogelijk maken. Ze zorgen voor zuiver water, zetten zonne-energie om in biomassa (= plantenmateriaal). Ze regelen de luchtkwaliteit en het klimaat. Ze verbeteren de bodemvruchtbaarheid en regelen de recyclage van nutriënten. Planten, dieren maar ook eencelligen liggen aan de basis van talrijke industriële processen en leveren ons voedsel, brandstof, vezels en geneesmiddelen. Maar een hoge biodiversiteit heeft ook een eigen schoonheid. Een gebied met veel soorten, enkele zeer zeldzame soorten of een bijzonder ecosysteem heeft voor heel wat mensen een bijzondere aantrekkingskracht. Recreatie en toerisme spelen hier trouwens vaak op in.

Je kan je natuurlijk afvragen of het verdwijnen van een bepaalde plant, een bepaald dier of een bepaalde genetische variant een groot probleem is. Die vraag kunnen we niet met een eenvoudig ja of nee beantwoorden. Het blijft namelijk koffiedik kijken hoe de dingen er binnen honderd, duizend of een miljoen jaar zullen uitzien. Wat we wel zeker weten is dat de dingen veranderen.

Het klimaat verandert in de loop der tijden. Er verschijnen nieuwe ziektes (MKZ, vogelgriep, blauwtong) of er doen zich catastrofes voor (overstromingen, vulkaanuitbarstingen, milieurampen). Daardoor verdwijnen soorten uit een gebied en komt er plaats vrij die andere soorten kunnen innemen. Op zich is daar niets mis mee ... zolang het aantal soorten en ecosystemen groot genoeg blijft. De veranderingen zijn immers niet altijd voorspelbaar. We weten dus ook niet welke soort of variant op een bepaald moment het gepaste antwoord op die **onvoorziene veranderingen** zal bieden! Een groot aantal varianten in de natuur verhoogt echter de kans dat we het juiste antwoord in huis hebben. Landbouwers zijn vertrouwd met dit probleem. Nieuwe ziektes of klimaatsomstandigheden vereisen resistente/aangepaste varianten.

Biodiversiteit behouden is dus investeren in de (onze!) toekomst. Biodiversiteit behouden betekent vooral dat we verstandig met onze natuurlijke hulpbronnen moeten omspringen. Duurzaam dus.

Duurzaam gebruik

In het Verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit (1992) wordt **duurzaam gebruik** als volgt gedefinieerd.

Het gebruik van bestanddelen van de biologische diversiteit op een wijze en in een tempo die niet leiden tot achteruitgang van de biologische diversiteit op de lange termijn, aldus in stand houdend het vermogen daarvan om te voorzien in de behoeften en te beantwoorden aan de verwachtingen van huidige en toekomstige generaties.

Net als andere soorten hebben mensen behoeften. Wij verwachten een kwaliteitsvol en waardig leven te leiden. Bovendien hebben ook de volgende generaties – onze kinderen, kleinkinderen, achterkleinkinderen - recht op een dergelijk leven. Dit kan enkel als we de draagkracht – de grens van wat de natuur aan kan - respecteren. Natuur vernieuwt zich weliswaar, maar daar is tijd en plaats voor nodig.

Bij het zoeken naar een duurzame oplossing, houd je rekening met zowel **ecologische**, **economische** als **socio-culturele** aspecten. Die drie aspecten zijn **geen tegengestelden**. Ze beïnvloeden elkaar en ze kunnen met elkaar in conflict komen. Een duurzame oplossing is echter zowel ecologisch, als economisch, als socio-cultureel in orde. Een beheersmaatregel is enkel duurzaam als hij betaalbaar is. Als de mondige burger besluit dat een kippenei slechts zoveel gram dioxine mag bevatten, dan zal de bedrijfsleider zich hierbij moeten neerleggen. Een mooi park in de buurt van je bedrijf kan de productiviteit van je werknemers verbeteren, maar dan moet je wel de nodige ruimte voorzien. En zo kunnen we nog heel wat voorbeelden geven.

1.4 Europese verdragen en initiatieven

Op volgende weblink vind je een overzicht van alle Europese verdragen en richtlijnen die met het behoud van de biodiversiteit te maken hebben: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/s15006.htm>.

De internationale verdragen werden in Europa vooral in de **vogelrichtlijn (1979)** en de **habitatrictlijn (1992)** verankerd. Deze richtlijnen vormen tevens het kader waarbinnen de voorzieningen van het **verdrag van Bern (1981)** worden toegepast. De habitat- en vogelrichtlijn verschaffen bovendien het kader voor de oprichting van een Europees ecologisch netwerk, **Natura 2000 (1992)**.

Het **verdrag van Bonn (1982)** of het “Verdrag inzake de bescherming van migrerende wilde diersoorten”, dat in 1998 aangepast werd, regelt de bescherming van migrerende dieren die minstens een deel van hun levenscyclus in Europa doorbrengen. Dit verdrag mondde uit in een aantal andere verdragen die de bescherming van specifieke soortgroepen regelt.

In 2001 te Gothenburg bleek echter dat er vooral nood was aan concrete doelstellingen. Dit mondde in 2002 uit in “Het 6de milieuactieprogramma van de Europese Gemeenschap (Milieu 2010: Onze toekomst, onze keuze)”. In 2004 werd de “2010 doelstelling” herbevestigd te Malahide en werd tevens in de schoot van het IUCN het “**Countdown 2010-initiatief**” opgestart (www.countdown2010.net). Dit is een Europese oproep aan iedereen om de handen in elkaar te slaan om de achteruitgang van planten en dieren te helpen stoppen. Geen ronkende verklaringen meer, maar concrete doelstellingen en acties. De provincie Limburg en de Limburgse regionale landschappen zijn allen partner van dit initiatief.

1.5 België en Vlaanderen

België ondertekende heel wat internationale en Europese verdragen. Dat verplicht België ertoe de inhoud van deze verdragen in nationale wetgeving om te zetten. België is evenwel een federale staat, waarbij een hele reeks bevoegdheden zijn toegewezen aan de gewesten. Dit is ondermeer het geval voor natuurbehoud. De gemaakte beloftes moeten dus in de Vlaamse decreten en besluiten verankerd worden.

De belangrijkste Vlaamse decreten zijn het **natuurdecreet** en het **bosdecreet**. Belangrijke initiatieven zijn het creëren van natuurreservaten (natuurdecreet), het creëren van een ecologisch netwerk (cf. VEN-afbakening, natuurdecreet), het stimuleren van duurzaam gebruik (criteria duurzaam bosbeheer) en de bescherming van een aantal diersoorten (via het KB van 22 september 1980) en plantensoorten (via het KB van 16 februari 1976). Er is echter nog heel wat werk aan de winkel, aangezien veel decreten nog niet volledig naar uitvoeringsbesluiten werden vertaald. Dit betekent dat op dit moment niet duidelijk is hoe ze toegepast moeten worden.

De aanpak die bij het opstellen van de Vlaamse decreten gebruikt werd, een zeer sterk gestuurde top-down benadering met een beperkt aantal belangengroepen, heeft niet altijd het gewenste resultaat opgeleverd. Onze milieu- en natuurwetgeving is zeer complex. Ze is bovendien over verschillende beleidsniveaus en beleidsdomeinen versnipperd. Een slechte zaak voor de natuur, want erg transparant kan je ze niet noemen. Het Vlaamse gewest kiest momenteel echter steeds vaker voor inspraakmodellen, waarbij een zo ruim mogelijke groep belanghebbenden (stakeholders) geraadpleegd wordt. Dat is alvast een stap in de goede richting.

In tabel 1.2 geven we een overzicht van hoe België zijn afspraken in nationale wetgeving heeft gegoten.

Verdrag	België/Vlaanderen
Verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit	Decreet van 19 maart 1996 houdende goedkeuring van het Verdrag inzake biologische diversiteit en van de bijlagen I en II, gedaan te Rio de Janeiro op 5 juni 1992" (BS 24/5/96)
Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde uitheemse dieren en planten (CITES)	Ondertekend door België in 1983, van toepassing in België sinds 1984.
RAMSAR	Ondertekend door België op 5 juni 1992
World heritage convention (WHC)	Ondertekend door België in 1996
Verdrag van Bern – 'Verdrag inzake behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu'	Wet van 20 april 1989 houdende goedkeuring van het verdrag inzake behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieu in Europa en van de Bijlagen, I, II, III en IV, opgemaakt te Bern op 19 september 1979 (BS 29/12/90, Bijlage I gewijzigd in BS 15/6/91)
Verdrag van Bonn – 'Verdrag over de bescherming van migrerende wilde diersoorten'	Wet van 27 april 1990 houdende goedkeuring van het Verdrag inzake bescherming van trekkende wilde diersoorten en van de Bijlagen I en II, opgemaakt te Bonn op 23 juni 1979 (BS 29/12/90)
Habitatrichtlijn(1992)/Vogelrichtlijn (1979)/Natura2000/ Ramsar Conventie	Decreet van 19 juli 2002 houdende wijziging van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, van het bosdecreet van 13 juni 1990, van het decreet van 16 april 1996 betreffende de landschapszorg, van het decreet van 21 december 1988 houdende oprichting van de Vlaamse Landmaatschappij, van de wet van 22 juli 1970 op de ruilverkaveling van landeigendommen uit kracht van wet zoals aangevuld door de wet van 11 augustus 1978 houdende bijzondere bepalingen eigen aan het Vlaamse gewest, van het decreet van 23 januari 1991 inzake de bescherming van het leefmilieu tegen de verontreiniging door meststoffen en van de wet betreffende de politie over het wegverkeer, gecoördineerd bij KB van 16 maart 1968 (BS 31/10/02)

Tabel 1.2 Overzicht van de wijze waarop de internationale verdragen in de Belgische of Vlaamse wetgeving verankerd werden.

1.6 Limburg

De provincie Limburg voert sinds 1991 een soortgericht natuurbeleid, vooral via de werking van de Limburgse Koepel voor Natuurstudie (LIKONA), die zich bezighoudt met het bestuderen van de Limburgse flora en fauna, het publiceren van de onderzoeksresultaten en het opzetten van opleidingen voor mensen die zich voor natuur interesseren. Al die kennis wil de provincie nu in praktijk omzetten. In haar "Milieubeleidsplan provincie Limburg 2004-2008" engageert de provincie zich in project 3 "Soortgericht Natuurbeleid" om de typisch Limburgse soorten te behouden en te versterken. Het GALS-project is een van de manieren waarop de provincie haar beloftes nakomt. Het bijzondere aan Limburg is dat een aantal van de nodige overlegplatforms hier al meer dan tien jaar bestaat.

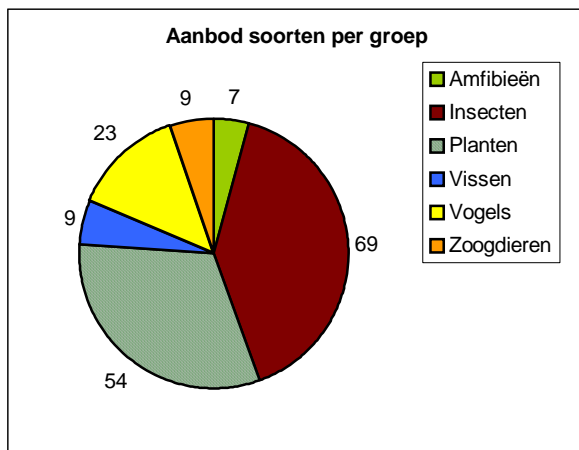
De Limburgse regionale landschappen hebben in dit project ook een belangrijke rol te spelen. Ze hebben de nodige flexibiliteit en slagkracht om opdrachten snel uit te voeren en zijn een belangrijke schakel naar de gemeenten.

1.7 Limburgse soorten

In 2003 gaf de provincie Limburg het INBO (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek) de opdracht te onderzoeken welke soorten typisch zijn voor de provincie Limburg. Die selectie gebeurde op basis van gegevens die o.a. door de vrijwilligers van LIKONA verzameld werden.

Een 'typisch Limburgse soort' is een soort waarvan minstens 33% van de bezette Vlaamse IFBL- of UTM-hokken in Limburg liggen en die de status 'met uitsterven bedreigd', 'bedreigd' of 'kwetsbaar' heeft op een Vlaamse Rode Lijst (Colazzo & Bauwens, 2003). Soorten dus die voornamelijk of zelfs uitsluitend in de provincie Limburg gevonden worden. In totaal werden 171 soorten - verdeeld over zes groepen - als typisch voor Limburg geïdentificeerd.

Figuur 1.1 Verdeling van de Limburgse soorten over de verschillende groepen.

1.8 Het project

Doelstelling

De hoofddoelstelling van het GALS-project is het behouden en waar mogelijk versterken van de typisch Limburgse soorten. Dit project wil de nodige overlegstructuren opzetten om samen met alle betrokkenen in de gemeenten tot een goede taakverdeling te komen. De acties kunnen zo efficiënt aangepakt worden.

Onze partners zijn op de eerste plaats de gemeenten. Maar ook andere organisaties die met natuur bezig zijn (bijvoorbeeld terreinbeherende organisaties, VLM, Agentschap voor Natuur en Bos, cel NTMB) vragen we een handje toe te steken. We hebben eveneens de ambitie mensen uit andere beleidsdomeinen - zoals landbouw, industrie en KMO, ruimtelijke ordening, toerisme - bij het natuurbehoud te betrekken. Planten en dieren respecteren immers geen grenzen. Het projectbureau speelt hier een belangrijke rol als facilitator en moderator.

Via de adoptie van een soort willen we de betrokkenheid van de inwoners van de gemeente bij de bescherming van de soort, zijn/haar leefgebied en de natuur in zijn algemeenheid verhogen. Een dier of plant adopteren spreekt immers tot de verbeelding. We streven ernaar dat de inwoners van de gemeenten de soort als een deel van hun eigen streekidentiteit gaan beschouwen (cf. een "streekproduct"). Via het verhaal van deze soort geven we de Countdown 2010-doelstelling een concrete invulling. Het project laat zien dat een gemeente en de bevolking door kleine maatregelen wel degelijk een verschil kunnen maken voor de geadopteerde soort.

De acties zullen tevens aantonen dat mooie natuur inkomsten kan genereren voor de inwoners van de gemeente (via o.a. recreatie, educatie) en de kwaliteit van de leefomgeving zal verhogen. Dit laatste kan onrechtstreeks ook tot verhoogde inkomsten leiden (bv. via een stijging van de grondprijzen, een betere vermarktbaarheid van streekproducten, een verbetering van de gezondheid).

Dit alles moet uitmonden in een effectief soortgericht natuurbeleid dat door alle inwoners van de gemeente gedragen wordt.

In 2010 evalueren we of deze doelstellingen bereikt zijn. Dit project moet tot een toename van de geadopteerde soort en een grotere betrokkenheid van de bevolking leiden.

Werkingsstructuur

Het project wordt uitgevoerd door een projectbureau dat bestaat uit een projectcoördinator, een administratieve kracht en vier projectpromotoren. De vier projectpromotoren werken vanuit de regionale landschappen en vormen de schakel met de gemeenten. De coördinator en de administratieve medewerkster hebben hun werkplaats op het Provinciaal Natuurcentrum van de provincie. Het dagelijks bestuur – de gedeputeerde van leefmilieu, de directeurs van de regionale landschappen en het provinciaal natuurcentrum – controleert en keurt de handelingen van het projectbureau goed.

Daarnaast zijn er nog twee adviesgroepen.

- Het begeleidingscomité bestaat uit personen met technisch-wetenschappelijke deskundigheid. Dit zijn mensen van LIKONA, vertegenwoordigers van terreinbeherende organisaties, het Agentschap voor Natuur en Bos, de Vlaamse Landmaatschappij, vertegenwoordigers van het INBO en academici. Zij geven technisch-wetenschappelijk advies. Zo kreeg het begeleidingcomité de vraag voorgelegd of de soorten die door een bepaalde gemeente voor adoptie voorgesteld werden, ecologisch relevant waren. Ze gaven ook suggesties omtrent de inhoud van de actieplannen.
- De stuurgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de gemeentebesturen, de toeristische sector, terreinbeherende verenigingen en natuurbeherende overheden. Ze evalueren de methoden die in het project gebruikt worden en geven suggesties voor eventuele bijsturing. Ze fungeren tevens als doorgeefluik naar de andere mensen in de gemeente die bij het soortgericht beleid betrokken zijn.

Methode

We vroegen alle Limburgse gemeenten een typisch Limburgse soort te adopteren. Een “foster-parents plan” voor onze planten en dieren zeg maar. Niet zo maar een soort maar een soort die nood heeft aan bescherming. Een soort die de gemeente kan beschermen en een soort waarmee de gemeente zich kan identificeren.

Geen eenvoudige opdracht. We hebben de gemeente en inwoners dan ook zo snel mogelijk bij de keuze betrokken. Zo werd de schat aan natuurkennis bij de plaatselijke bevolking en besturen ten volle meegenomen in het project.

We vonden zelfs een heuse “Gemeentelijke Soortentabel” uit, een tabel waarin per gemeente alle Limburgse soorten (Colazzo & Bauwens, 2003) opgelijst werden (zie bijlage 1). Elk van die soorten kreeg a.d.h.v. negen criteria punten. Die criteria waren heel verschillend en zorgden dan ook voor heel wat discussie. Deze criteria staan in de linkerkolom van de tabel in bijlage 1. Per soort werden al die punten opgeteld zodat per soort een score berekend kon worden. Die scores staan in de laatste rij van de tabel in bijlage 1.

Op basis van deze tabel bepaalde elke gemeente welke soort(en) het meest in aanmerking kwam(en) voor adoptie. In vele gevallen waren dit de soorten met de hoogste score. Als geen enkele andere gemeente geïnteresseerd was in de gekozen soort, werd deze aan de gemeente toegewezen.

Als bleek dat een zelfde soort in meerdere gemeenten op de eerste plaats stond, gaf het begeleidingscomité een advies waarin kort werd aangegeven in welke gemeente een adoptie de meeste mogelijkheden bood. Ze suggereerden ook alternatieve soorten. Dit advies werd dan aan de verschillende gemeenten voorgelegd, waarna samen met de gemeente naar een oplossing gezocht werd. De gemeente bepaalde echter finaal zelf of ze mee in het project stapte en welke soort ze adopteerde. Het engagement van de gemeente werd via een intentieverklaring, die op het college van burgemeester en schepenen werd goedgekeurd, vastgelegd. Deze procedure werd geëvalueerd (Lemmens, 2007).

Voor de geadopteerde soort werd vervolgens een actieplan opgesteld. Dat hou je momenteel in je handen. Dit plan kwam via een participatieve methode tot stand. Participatie is een evenwichtsoefening tussen ondersteuning en respect voor de kennis en inbreng van lokale partners. Een belangrijke taak voor de provincie en de regionale landschappen. De lokale besturen zijn goed geplaatst om die afspraken naar concrete acties op hun grondgebied te vertalen.

Het actieplan bevat een ecologisch luik waarin een aantal acties die de soort ten goede komen wordt uitgewerkt. We streven niet naar volledigheid maar geven eerder een aantal suggesties. Hierbij besteden we vooral aandacht aan de rol die de gemeente in het soortgerichte natuurbehoud kan spelen. Welke acties kan een gemeente zelf uitvoeren of hoe kan de gemeente initiatieven van bewoners ondersteunen of zelfs stimuleren (via bijvoorbeeld subsidiereglementen of het verstrekken van informatie). We besteden eveneens aandacht aan de instrumenten waar de gemeente over kan beschikken (beheersovereenkomsten, samenwerkingsovereenkomst, VLM-subsidies).

Daarnaast is er een luik sensibilisatie en educatie. De gemeente is immers een belangrijke schakel naar de lokale bevolking en kan hier een sleutelrol spelen. De gemeenten hebben eveneens heel wat ervaring in huis inzake communicatie naar de lokale bevolking. Die ervaring willen we gebruiken.

Omdat we willen weten of we onze doelstellingen bereiken, is er eveneens een luik monitoring. In dit onderdeel beschrijven we methoden om na te gaan of de soort er al dan niet op vooruit is gegaan (meer vindplaatsen, meer geschikt leefgebied). We zullen ook nagaan welke en hoeveel acties de gemeente op het getouw heeft gezet om de geadopteerde soort te helpen.

Via het principe van “hart-hoofd-hand” willen we een positieve spiraal starten en steeds meer mensen betrekken bij de bescherming van hun Limburgse soort. Pas als je mensen in contact brengt met hun geadopteerde soort en het landschap waarin zij leeft, gaan ze de soort in hun **hart** dragen. Mensen die de soort in hun hart dragen, willen er meer over weten: waarom is die zo speciaal? Wat kunnen we ervoor doen? In ons **hoofd** verzamelen we kennis, weetjes en ideeën om de soort te beschermen. En dan kunnen we tot actie overgaan. Mensen die zich betrokken voelen bij de soort, willen hier **zorg** voor dragen en de handen uit de mouwen steken.

Financiering

Dit adoptieproject maakt deel uit van een groter geheel, namelijk het Doelstelling 2-programma van de Europese Commissie. Het Doelstelling 2-programma houdt in dat aan achterstandsregio's middelen worden toegekend via het Europese Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Grote delen van Limburg zijn als Doelstelling 2-regio aangeduid. De provincie Limburg voorzag bovendien in haar begroting een extra budget om ook in niet Doelstelling 2-gebieden aan de slag te kunnen gaan, zodat het project gebiedsdekkend werd.

Eén van de doelstellingen van het GALS-project is de promotie van de typisch Limburgse identiteit via de adoptiesoort.

Een recente studie, die “Birdlife International” uitvoerde voor de EU, toont aan dat een aantrekkelijke natuur en leefomgeving voor nieuwe werkgelegenheid kan zorgen. Via de promotie van de eigen streekidentiteit (branding) kan er een markt voor streekproducten gecreëerd worden, die bij de lokale horeca verkocht worden. Europeanen zijn bovendien bereid heel wat geld neer te tellen om een zeldzame of interessante soort te zien (bv. vogelkijken). Mits een goede planning kunnen de inkomsten dienen voor het beheer van de natuurgebieden en de uitwerking van een duurzaam toerisme. Hierbij kunnen sociaal kwetsbare groepen ingezet worden. Voldoende open ruimte heeft ook een positieve invloed op de volksgezondheid (bv. meer beweging = minder problemen met zwaarlijvigheid/minder problemen met stress).

Deze relatie “natuur als troef voor meer werkgelegenheid” is de insteek die gebruikt werd om deze steun van Europa te bekomen (provincie Limburg, Internationale samenwerking, 2006). Zestig procent van de financiering komt van de provincie Limburg en veertig procent van Europa.

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan steenuil

TONGEREN

2 Steenuil

2 Steenuil

Dit hoofdstuk is gebaseerd op Bloem et al. (2001), de Laet (2003), Devos et al. (2004), Herremans & Van Nieuwenhuysse (2004), Van Nieuwenhuysse (2004), Dijksterhuis (2006), www.steenuil.nl.

2.1 Motivatie voor de soortkeuze

Bij het bepalen van een geschikte adoptiesoort voor de stad Tongeren werd verder gekeken dan de gemeentelijke soortentabel (zie bijlage 1). Er werd uitgekeken naar een soort die kan dienen als 'paraplusort' voor vele andere soorten en die bovendien gekoppeld kan worden aan de typische en gewenste biotopen in Tongeren. Eén van die biotopen waar de stad Tongeren een voorkeur voor uitsprak, was de hoogstamboomgaard. Hoogstamboomgaarden zijn van oudsher typisch in een ring rondom de dorpen gelegen. Hierdoor komen maatregelen die genomen worden voor de steenuil in Tongeren, niet in conflict met de open ruimte die op de plateaus behouden moet worden ten voordele van de akkervogels. Droog Haspengouw is namelijk één van de laatste bolwerken van de 'open landschapsakkervogels'.

Bovendien kunnen ook andere Limburgse soorten zoals de eikelmuis en de das meeprofiteren van het behoud van de hoogstamboomgaarden. Daarnaast kan de steenuil door zijn hoge aaibaarheidsfactor als vlaggenschip gebruikt worden voor het behoud van natuurwaarden in het kleinschalige landbouwlandschap, één van de grootste huidige knelpunten van het natuurbehoud in Vlaanderen.

2.2 Beschrijving van de soort

Kenmerken

De steenuil, in het Tongers 'koetajl', is onze kleinste inheemse uilensoort. Hij is zo groot als een merel, maar lijkt stukken forser door zijn bolle kop en opgezette verenkleed. Hij is vooral te herkennen aan zijn gele irissen en zijn afgeplatte kop zonder oorpluimpjes. Andere belangrijke veldkenmerken zijn te zien in figuur 2.1.

Figuur 2.1 Veldkenmerken van de steenuil (bron: STONE via www.steenuil.nl).

De steenuil is een sociale vogel en kent een ruim scala aan geluiden, terug te vinden op www.steenuilgroningen.nl onder 'herkenning'.

De steenuil en de uilen in het algemeen zijn vogels die de mensen altijd al geïntrigeerd hebben. In de loop van de geschiedenis ontstonden er rond de steenuil allerlei mythes. In Frankrijk zijn vijftienduizend jaar oude rotstekeningen van de steenuil teruggevonden en ook in de bijbel (Leviticus 11:13-17) wordt de steenuil reeds vernoemd.

In de meeste mythes wordt de steenuil geassocieerd met de dood, maar niet in het oude Griekenland. Daar stond de steenuil juist in aanzien en was hij het symbool van wijsheid. Hij werd geassocieerd met de godin Athene, wat nu nog terug te vinden is in de wetenschappelijke naam van de steenuil: *Athene noctua*, Athene van de nacht. Op het hoogtepunt van de Griekse beschaving werd er in heel de oude wereld betaald met munten waarop de beeltenis van de godin Athene op de ene en de uil Athene op de andere kant stond. Om een Griekse munt met een afbeelding van een steenuil te zien, hoef je echter geen schatgraver of verzamelaar te zijn. De uil staat sinds 2002 ook fier op de achterkant van de huidige Griekse euromunten (zie figuur 2.2).

Figuur 2.2 De achterzijde van een Griekse euromunt (bron: Wikipedia).

Leefgebied

In Vlaanderen leeft de steenuil in gevarieerde cultuurlandschappen en vertonen zijn territoria een aantal algemene kenmerken die terug te voeren zijn op voorzieningen voor voortplanting, voedselvoorziening, rust en slaapgelegenheden. Een ideaal leefgebied is opgebouwd uit volgende elementen:

- een halfopen landschap: te open of te dichte (bos, veel bebouwing, ...) landschappen worden gemedan
- een kleinschalig landschap: veel perceelsranden, een afwisseling van teelten en een beduidende aanwezigheid van graasweiden met aangrenzend ruigere stukken waarin het gebruik van insecticiden of andere pesticiden wordt vermeden
- voldoende nestplaatsen: geschikte (knot)bomen, gebouwen of nestkasten
- een gevarieerd aanbod aan prooien: regenwormen, kevers, larven, nachtvlinders, muizen, kikkers, kleine vogels,...
- voldoende zit- en uitkijkposten om te rusten en te foerageren

Het voedselgebied van de steenuil varieert. Toch verdient een kleinschalig, halfopen landschap met een sterke mozaïekstructuur en veel perceelsranden zijn voorkeur. Steenuilen zitten vaak op de uitkijk in een boom of op een paaltje (weidepalen zijn zeer geliefd). Van daar vliegen ze golvend op hun doelwit af. Ze landen vaak vlak bij hun prooi die ze dan lopend overheersen. Om hun prooi goed te kunnen vangen, houden steenuilen van kort gras. Kort, organisch bemest grasland is bovendien een goede vindplaats voor regenwormen, het stapelvoedsel van de steenuil.

Toch is de afwisseling met langer gras, ruigtes, houtkanten,... erg belangrijk voor het vinden van voldoende en voldoende gevarieerd voedsel. Regenwormen zijn als basisvoedsel wel goed om op terug te vallen in tijden van voedselschaarste, maar een dieet enkel bestaande uit regenwormen is niet optimaal. Een dieet van regenwormen zorgt ervoor dat de jongen waterige mest produceren wat meer kansen op infecties oplevert. Een gevarieerd dieet met veel insecten en larven levert meer eiwitten op waardoor de jongen gezonder kunnen opgroeien.

Figuur 2.3 Steenuil op een weidepaal (foto: Vildaphoto – Rollin Verlinde).

Steenuilen zijn echte zoonanbidders, die graag in de omgeving van het nest in de zon zitten te rusten of slapen. Als holenbroeder verkiest hij holtes in oude bomen. Bij ons zijn de belangrijkste broedplaatsen hoogstamboomgaarden en oude knotbomen. Daarnaast broeden steenuilen in verlaten schuren, vervallen stalletjes, of andere stulpjes. Bij gebrek hieraan kunnen speciale (marterbestendige!) steenuilkasten een tijdelijke uitkomst bieden. Tijdens de broedperiode jaagt de steenuil vooral dicht bij het nest, het mannetje tot enkele honderden meters van het nest, het vrouwtje maar tot enkele tientallen meters van het nest. Het is dus belangrijk om vooral rondom gekende broedplaatsen een ideaal leefgebied te creëren.

Levenscyclus en levenswijze

In de loop van de winter begint de baltsperiode, tijdens zachte winters start ze reeds in januari. In maart en de eerste helft van april wordt de nestholte uitgekozen en vanaf april worden de eieren gelegd.

De steenuil is erg honkvast en paartjes zijn elkaar vaak jarenlang trouw. Bovendien zijn steenuilen strikte holenbroeders en de schaarste aan broedplaatsen en de concurrentie met andere steenuilen of andere holenbroeders leidt tot sterk territoriaal gedrag. In dichtbevolkte gebieden laat het mannetje tijdens het voorjaar zijn territoriumroep veelvuldig horen. Een territorium is gemiddeld twaalf hectare groot, maar het activiteitsgebied, het totale gebied dat het uilenkoppel regelmatig benut, kan zich verder uitstrekken dan de territoriumgrenzen.

Na een broedtijd van ongeveer vier weken komen de eieren uit. De jongen verlaten na een dertigtal dagen (eind juni-begin juli) de nestholte, alhoewel ze dan meestal nog niet kunnen vliegen. Op de grond zijn de jonge uilen kwetsbaar voor roofdieren en slechte weersomstandigheden. Schuilmogelijkheden zoals houtstapels, hopen of rommelhoekjes zijn daarom van groot belang voor het overleven van de jongen.

Op een leeftijd van twee tot drie maanden (augustus-september) worden de jongen door hun ouders uit het territorium verjaagd. De jonge uilen vestigen zich meestal op een afstand van maximaal vijf tot tien kilometer van hun geboorteplaats.

Bedreigingen

De steenuil is een vogel die het in Vlaanderen nog relatief goed doet. In Vlaanderen zijn er plaatselijk tamelijk veel knotbomen, bouwvallige schuurtjes en stallen waardoor de steenuil broedgelegenheid vindt. En aangezien we in Vlaanderen al een tijd geen strenge winters meer gehad hebben, zijn er geen massale sterftes geweest. Bovendien zorgt de vermesting van de bodems ervoor dat er goede omstandigheden voor regenwormen gecreëerd worden, zodat de steenuil over een vrij constant voedselaanbod kan beschikken.

Toch mogen we niet te optimistisch zijn: door de steeds meer doorgedreven bedrijfshygiëne blijven er steeds minder oude stallen, schuren en rommelhoekjes over. Ook het behoud van knotbomen en hoogstamboomgaarden is niet altijd even evident. En zoals bijna alle soorten van het cultuurlandschap heeft de steenuil te lijden van verstedelijking, intensivering van het grondgebruik, veranderde teeltkeuze en het gebruik van pesticiden.

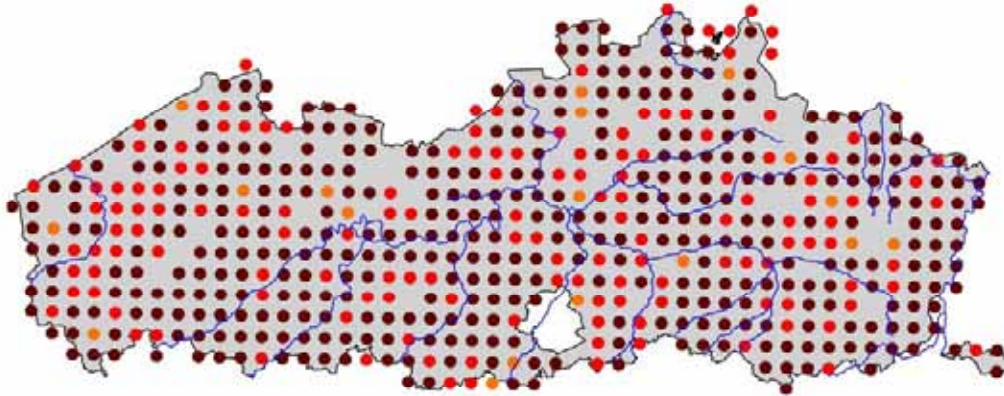
Het gebruik van pesticiden heeft een sluipende invloed op de steenuil, omdat hij via chronisch vergiftigde prooidieren veel gifstoffen in zijn lichaam opstapelt. Het eten van muizen en ratten die vergiftigd en verzwakt maar nog niet gestorven zijn, kan leiden tot een acute of sluipende vergiftiging.

Wanneer we rekening houden met een aantal minimumvoorwaarden voor het leefgebied van de steenuil (zie hoger), heeft de steenuil goede kansen. Hij kan bovendien goed gebruikt worden als indicatorsoort voor kleinschalige landbouwgebieden.

Verspreiding

In Europa komen de hoogste dichtheden van steenuilen voor in Zuid-Europa, elders zijn de aantallen beduidend lager. De soort ontbreekt in Ierland, Schotland, Scandinavië (m.u.v. Denemarken) en noordelijk Rusland. De aantallen fluctueren en vooral in het noorden neemt de soort af na strenge winters. Sinds kort gaat ze in heel Europa, vaak uitgesproken, achteruit.

In Vlaanderen is de steenuil nog een talrijke broedvogel. Vandaar dat Vlaanderen belangrijk is voor het behoud van de soort. Ongeveer veertig procent van de populatie is te vinden in de leemstreek en zesenvertig procent in de zand-zandleemstreek.

Figuur 2.4 Verspreiding van de steenuil in Vlaanderen. Een oranje stip wijst op een mogelijk, een rode op een waarschijnlijk en een donker bruine stip op een zeker broedgeval (Vermeersch et al., 2004).

Status

Op de Rode Lijst van de Vlaamse broedvogels staat de steenuil vermeld als 'momenteel niet bedreigd'. In de ons omringende landen is het slechter gesteld met de steenuil. In Nederland staat hij op de Rode Lijst als 'kwetsbaar', in Nordrhein-Westfalen als 'bedreigd en van natuurbeschermingsmaatregelen afhankelijk' en in Nedersaksen als 'met uitsterven bedreigd'.

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan steenuil

TONGEREN

3 Toestand in de gemeente

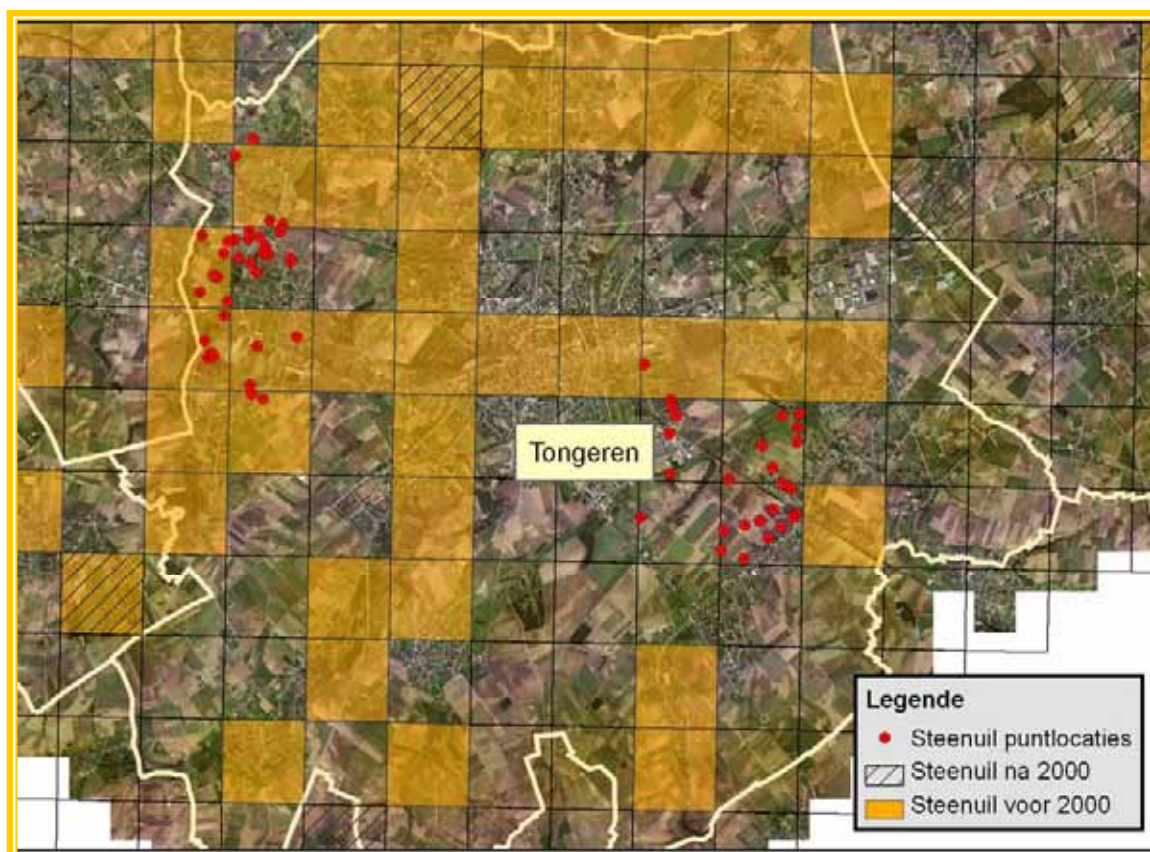
3 Toestand in de gemeente

3.1 Situering en beschrijving van de gemeente

Tongeren ligt in het uiterste zuiden van de provincie Limburg en grenst aan Wallonië. De Limburgse buurgemeenten van Tongeren zijn Kortesseem, Borgloon, Heers, Herstappe en Riemst. De hele gemeente is gelegen in Haspengouw, het noordelijke deel in Vochtig Haspengouw, het zuidelijkste deel op het 'plateau van Millen', onderdeel van Droog Haspengouw. Tongeren ligt daarom ook zowel in het GLE-gebied van Vochtig als van Droog Haspengouw.

Het zeer open landschap in het zuiden van Tongeren bestaat uit een ondiep versneden leemplateau in gebruik als cultuurlandschap met een grote dichtheid van kleine dorpen gelegen in de valleien of op de plateauwand. Akkerland (voornamelijk bestaand uit graangewassen, suikerbieten en aardappelen) met grote, alleenstaande hoeves domineert het plateau. Daarnaast zijn er rondom de dorpen, vaak in de valleien, nog hoogstamboomgaarden en weilanden te vinden.

3.2 Verspreiding in de gemeente

Figuur 3.1 Verspreiding van de steenuil in Tongeren (bron: Natuurpunt Studie en LIKONA-vogelwerkgroep).

3.3 Kansen en problemen

In Tongeren zijn er nog op verschillende plaatsen geschikte gebieden voor de steenuil. Toch wordt dit aantal geschikte gebieden kleiner en kleiner. De bedreigingen voor de steenuil in Tongeren zijn dezelfde als beschreven in hoofdstuk 2.

3.4 Reeds uitgevoerde acties

Terreinacties

De gemeente voerde in het verleden meerder acties uit die de steenuil ten goede komen. In het kader van de GNOP-projecten werden op verscheidene plaatsen (o.a. Park van de Oostelijke Jeker, Sluizen, Rooi-Piringen, aan het Wijngaardbos) bomen geknot, aan hakhoutbeheer gedaan en werden KLE beschermd, hersteld of aangelegd. In Henis-Riksingen werd een hoogstamboomgaard aangeplant en werden steenuilnestkasten geplaatst.

Administratieve acties

De stad Tongeren had in het verleden een subsidiebeleid voor de aanplant en het onderhoud van hagen en subsidieert nog steeds terreinbeherende verenigingen voor de aankoop van gronden. Daarnaast wordt in het huidige gemeentelijk milieubeleidsplan de intentie uitgesproken om acties te voeren die positief kunnen zijn voor de steenuil.

Communicatie

De milieudienst zette in het verleden al sensibilisatiecampagnes op en maakte hiervoor folders en posters. De milieudienst wil zich in de toekomst verder als aanspreekpunt profileren waar mensen terecht kunnen met allerlei vragen over de steenuil. Ook de milieuraad en de natuurverenigingen (Natuurpunt en Leefmilieu Tongeren) zetten zich in het verleden reeds in om het landschap en de natuur in Tongeren zo goed mogelijk te beschermen.

Monitoring

In Tongeren en omgeving wordt de steenuil gemonitord door de vogelringwerkgroep Tongeren.

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan steenuil

TONGEREN

4 Concrete doelstellingen

4 Concrete doelstellingen

4.1 Acties

Het doel van de terreinacties is om het leefgebied van de steenuil in Tongeren te behouden, te verbeteren en uit te breiden.

Hierbij is het ten eerste belangrijk de geschikte leefgebieden in Tongeren te behouden. Concreet betekent dit dat aanwezige hoogstamboomgaarden en knotbomen onderhouden moeten worden en dat op kritieke plaatsen gezorgd moet worden voor de aanwezigheid van voldoende marterbeveiligde steenuilkasten. Daarnaast is het belangrijk bepaalde gebieden met enkele doordachte ingrepen opnieuw te verbeteren als leefgebied voor de steenuil. Herstel van het kleinschalige landschap, door o.a. hagen, knotrijen en hoogstambomen aan te planten en door te voorzien in voldoende ruige overhoekjes, uitkijk- rust- en schuilplaatsen, is hierbij cruciaal. Tot slot is uitbreiding van het leefgebied van de steenuil nodig. Traditioneel broedt de steenuil op en nabij boerenerven. Het leefgebied van de steenuil kan uitgebreid worden naar de omgeving van nieuwe agrarische gebouwen door de behoeften van de steenuil te integreren in de bedrijfsvoering.

Naast terreinacties kunnen ook allerlei administratieve acties bijdragen tot de bescherming van de soort.

4.2 Communicatie

In eerste instantie is communicatie nodig om de verschillende doelgroepen te informeren en om hun medewerking te vragen. Daarnaast is het belangrijk via allerlei communicatiekanalen een zo breed mogelijk draagvlak te creëren voor de steenuil in Tongeren. Hiervoor worden een aantal communicatieve acties voorgesteld in het actieplan.

Enkel wanneer de inwoners van Tongeren op de hoogte zijn van de adoptie van de steenuil, kunnen ze trots zijn op hun 'koetajl' en kunnen ze aangezet worden om zelf bij te dragen aan het behoud van de steenuil.

4.3 Monitoring

Het doel van de monitoring is tweeledig. Enerzijds willen we de soort en haar leefgebied inventariseren via gestandaardiseerde tellingen. Van de daaruit berekende trend kan afgeleid worden of de genomen maatregelen hun effect hebben.

Anderzijds willen we de activiteiten die dat gebied verbeteren en de inspanningen die gebeuren om de populariteit van de steenuil te vergroten, inventariseren. Zo kan het draagvlak voor de steenuil in Tongeren onderzocht worden.

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan steenuil

TONGEREN

5 Acties

5 Acties

5.1 Terreinacties

5.1.1 Onderhoud en aanplanten van hoogstamboomgaarden

Hoogstamfruitbomen en knotbomen zijn de favoriete broedplaatsen van de steenuil. Behoud en geschikt beheer hiervan zijn dus essentieel. Zowel de Nationale Boomgaardenstichting (NBS) als het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren (RLH) doen allerlei inspanningen om deze KLE te behouden en zo goed mogelijk te beheren.

De NBS stimuleert de verwerving, het behoud en beheer van waardevolle hoogstamboomgaarden. Hoogstameigenaars kunnen voor advies, ondersteuning, aanplant en onderhoud van hoogstamboomgaarden bij deze vzw terecht. Ook bij het landschapsloket van het RLH kunnen hoogstameigenaars info verkrijgen rond de aanplant en het onderhoud van hoogstamboomgaarden.

Daarnaast lopen er geregeld tijdelijke projecten met specifieke aandacht voor het behoud en beheer van de hoogstamboomgaarden in Haspengouw. Het RLH startte bijvoorbeeld in 2006 een EFRO-project rond hoogstamboomgaarden en holle wegen in Haspengouw en Voeren waarbij het herstel en duurzaam onderhoud van deze KLE centraal staat. In Tongeren werd de omgeving van Piringen geselecteerd als hoogstamkern waardoor het achterstallig onderhoud van hoogstambomen in deze zone extra aandacht krijgt. Zowel de aanplant van nieuwe hoogstambomen als de snoei van bestaande hoogstambomen zijn hierin opgenomen.

Praktisch

- Eigenaars van of geïnteresseerden in hoogstambomen kunnen contact opnemen met het landschapsloket van het RLH of met de NBS zodat zij tijdens een terreinbezoek de mogelijkheden voor hoogstambomen (plantadvies, rassenkeuze, beschermingsmogelijkheden,...) kunnen bespreken.
- De NBS verzorgt de aanplant, eventueel in samenwerking met het landschapsteam van het RLH.
- Via de NBS kunnen onderhoudscontracten afgesloten worden, waarin het beheer van de hoogstambomen wordt vastgelegd.
- Het landschapsloket van het RLH en de NBS (contactgegevens: zie bijlage 3) informeert geïnteresseerden i.v.m. de subsidiemogelijkheden voor hoogstam in Tongeren.

Betrokken partners

- Eigenaars van hoogstamboomgaarden
- NBS (advies, ondersteuning, aanplant en beheer)
- RLH (advies en ondersteuning)

5.1.2 Onderhoud en beheer van holle wegen

In het kader van het EFRO-project 'hoogstam en holle wegen' van het RLH (zie ook actie 5.1.1) werden in Tongeren enkele holle wegen geselecteerd waarin achterstallig onderhoud wordt uitgevoerd en waar op regelmatige basis beheerswerken uitgevoerd gaan worden door landbouwers. Tijdens deze beheerswerken is er specifieke aandacht voor de aanwezige knotbomen (goede broedgelegenheid voor steenuilen), het hakhoutbeheer en de aanleg van faunaranden en grasstroken (ideale foerageer- en jachtplekken voor steenuilen).

Het EFRO-project 'hoogstam en holle wegen' wordt deels gesubsidieerd door de Europese Gemeenschap (vijfendertig procent), deels door de stad Tongeren en het RLH. De landbouwers worden via LISRO uitbetaald voor de geleverde arbeid.

Praktisch

- Het RLH coördineert dit EFRO-project (2006-2008).
- In de beginfase werden landbouwers aangesproken met de vraag of ze via LISRO (Limburgs Steunpunt Rurale Ontwikkeling) een contract wilden afsluiten om onderhoud in holle wegen uit te voeren.
- Geïnteresseerde landbouwers kregen in december 2006 een cursus 'onderhoud holle wegen', ingericht door het RLH.
- In overleg met de holle wegen-werkgroep van Tongeren werden de beheerswerken voorbereid.
- In de winterperiode 2006-2007 startte de eerste uitvoeringsfase, in de winterperiode 2007-2008 de tweede uitvoeringsfase.

Betrokken partners

- Holle wegen-werkgroep (advies en ondersteuning)
- Landbouwers (uitvoering werken)
- LISRO (coördinatie betrokken landbouwers)
- RLH (coördinatie)
- Stad Tongeren (advies en ondersteuning)

5.1.3 Aanplantactie knotbomen

Knotbomen hebben vaak holtes die door de steenuil als broedplaats gebruikt kunnen worden. Daarnaast worden knotrijen ook door allerlei andere dieren als broed- en schuilplaats of als migratieroute gebruikt.

De stad Tongeren kan daarom haar bevolking oproepen en ondersteunen om knotrijen of individuele knotbomen aan te planten. Het aanplanten van knotwilgen is immers eenvoudig en bijna kosteloos. Bovendien kan deze aanplantactie mensen sensibiliseren (zie ook 6.3.4).

Praktisch

- Via een oproep worden de inwoners van Tongeren aangemoedigd om in Tongeren knotrijen of individuele knotbomen aan te planten. De nadruk wordt gelegd op traditionele plaatsen zoals de perceelsafscheiding van weilanden, langs grachten, omheen hoogstamboomgaarden of eventueel omheen een speelplaats in landelijk gebied. Daarnaast ligt de focus op plaatsen in en nabij de dorpskernen, er moet immers vermeden worden dat de open akkerplateaus vol knotrijen komen te staan (dit is nefast voor akkervogels zoals grauwe gors en veldleeuwerik).
- Als pootmateriaal kunnen wilgentakken gebruikt worden die van andere knotbomen afkomstig zijn. De groendienst van de stad kan eventueel i.s.m. het landschapsteam van het RLH het pootmateriaal leveren.
- Mensen of verenigingen die aan de actie meedoen, kunnen op een afgesproken tijdstip en plaats de wilgentakken afhalen. Ze krijgen een brochure met plant- en onderhoudtips mee naar huis waarin ook informatie over de ecologie van de steenuil staat. Daarnaast staat op de website van het RLH uitgelegd hoe een knotboom te planten en te onderhouden (zie www.rlh.be/zelf/zelf_01b.htm), ook meer uitleg in het Handboek Agrarisch Natuurbeheer onder punt 3.7.2 (Van 't Hof & Bureau Citaat, 1998).
- Aangezien knotwilgen ongeveer om de vijf jaar geknot moeten worden, kan de stad best om de vijf jaar een herinneringsactie opzetten om de bezitters van knotbomen aan te sporen hun bomen te knotten. Tijdens deze actie wordt tevens meegedeeld dat een afwisseling tussen geknotte en niet geknotte bomen beter is voor de biodiversiteit. Er kan afgesproken worden dat de bomen niet allemaal in hetzelfde jaar geknot worden.
- Andere manieren om de knotbomen te onderhouden is werken met peters en meters (zie ook actie 6.3.3), via de groendienst van de stad of via LISRO, een vzw die in opdracht landbouwers inzet voor allerlei onderhoudswerken.

Betrokken partners

- Milieudienst stad Tongeren (coördinatie aanplantactie en opvolging)
- Particulieren en/of verenigingen in Tongeren (aanplant en onderhoud knotbomen)

5.1.4 Erfbeplanting op maat

In haar gemeentelijk milieubeleidsplan geeft Tongeren aan controles te willen uitvoeren op het toepassen van het principe van de natuurzorgplicht, onder meer in verband met stedenbouwkundige vergunningen.

Aan het principe van de natuurzorgplicht wordt nu voldaan door een groenplan op te stellen voor nieuw in te planten landbouwbedrijven. Dit groenplan kan makkelijk gekoppeld worden aan beschermingsacties voor de steenuil, aangezien steenuilen vaak broeden op erven. Vanaf 2000 is het ook voor niet-landbouwers die in agrarisch gebied wonen mogelijk om een adviserend groenplan te laten opmaken door de provinciale dienst erfbeplanting (contactgegevens: zie bijlage 3).

Praktisch

- De milieudienst van Tongeren werkt i.s.m. het RLH de habitatspecificaties van de steenuil uit en geeft deze door aan de provinciale diensten die de groenplannen opstellen.
- Landbouwers en niet-landbouwers met geschikte eigendommen worden door de stad Tongeren ingelicht over de mogelijkheid om een groenplan te laten opstellen voor hun landbouwbedrijf.
- De verantwoordelijke provinciale diensten zorgen i.s.m. de stad Tongeren en de landbouweigenaars voor een correcte, steenuilvriendelijke uitvoering van het groenplan.

Betrokken partners

- Landbouwers en niet-landbouwers in agrarisch steenuilgebied (opstellen en uitvoering groenplan)
- Provinciale dienst erfbeplanting (opstellen en opvolgen groenplan)
- RLH (ondersteuning habitatspecificaties)
- Stad Tongeren (coördinatie en ondersteuning)

5.1.5 Bijplaatsen en vervangen van steenuilnestkasten

Het in stand houden en creëren van natuurlijke broedplaatsen voor de steenuil is prioritair. Maar knot- en hoogstambomen zijn natuurlijk niet vanaf dag één na aanplant geschikt als broedplaats. Daarom kan de tussenliggende periode overbrugd worden door het plaatsen van geschikte nestkasten.

Hierbij is het van belang een model te kiezen dat ‘marterproof’ is. Een bouwplan voor een marterveilige steenuilencast is te vinden in de map ‘Biodiversiteit in jouw gemeente’ van Natuurpunt (Polfliet et al., 2006) die elke gemeente ontvangen heeft. Ook op de website www.natuurpunt.be is dit bouwplan beschikbaar.

Praktisch

- De MINA-raad van Tongeren neemt samen met de plaatselijke natuurverenigingen en de milieudienst van de stad Tongeren het initiatief om geschikte steenuilencasten te vervaardigen en te verspreiden.
- Om de nestkasten te vervaardigen kan bijvoorbeeld beroep gedaan worden op leerlingen van een Tongerse technische school (bv. PIBO, zie ook actie 6.3.4).
- De milieudienst zorgt, in samenwerking met de plaatselijke natuurverenigingen en de vogelringwerkgroep (contactgegevens: zie bijlage 3) voor de vervanging en de verdeling van de nestkasten.

Betrokken partners

- Eigenaars van geschikte steenuillocaties (plaatsen en onderhouden steenuilencasten)
- Leerlingen van het PIBO (ontwerp steenuilencasten)
- Milieudienst stad Tongeren (coördinatie en opvolging)
- Plaatselijke natuurverenigingen (advies en ondersteuning)
- Vogelringwerkgroep (advies en ondersteuning)

5.2 Administratieve acties

5.2.1 Lobbyen voor steenuilvriendelijke muizenverdelgung

Muizen (en ratten) die vergiftigd worden, blijven vaak nog een tijd rondlopen voordat ze sterven. Hierdoor vormen ze een makkelijke prooi voor de steenuil. Het gebruik van rattenvergif is dus vaak ook nefast voor de steenuil.

De stad Tongeren verkoopt momenteel aan de infobalie in het Praetorium per jaar ongeveer vijftien dozen van honderdvijftig zakjes (inhoud honderd gram per zakje) rattenvergif. Dit rattenvergif heeft als werkzaam bestanddeel Difenacoum. Volgens de Gele Bestrijdingsmiddelendatabank van Nederland is dit werkzame bestanddeel enkel geschikt voor gebruik binnen (alhoewel deze beperking geen garantie is dat de vergiftigde knaagdieren ook binnen de muren blijven!). Vergif dat het actieve ingrediënt brodifacoum bevat, wordt best volledig geweerd.

Een mogelijke oplossing voor dit probleem is het aanbieden van vergif in een muizenkistje waardoor het aantal muizen dat vergiftigd rondloopt, vermindert. Een bouwplan van het muizenkistje en meer informatie is te vinden op www.steenuilgroningen.nl. Daarnaast kan het gebruik van mechanische vallen (bv. te vinden op www.ecosect.nl) een oplossing bieden.

Praktisch

- De stad Tongeren licht haar betrokken diensten in over de gevaren van muizen- en rattenvergif (meer info o.a. op www.steenuilgroningen.nl).
- De milieu-, groen- en technisch dienst zoeken naar mogelijkheden om steenuilvriendelijke muizenverdelgung toe te passen in Tongeren bv. gebruik ander bestrijdingsmiddelen, testcase mechanische verdeling uitvoeren, afleveren van muizenkistje samen met het vergif, ...
- Geschikte alternatieve mogelijkheden worden samengevat in een infobrochure. De inwoners van Tongeren die muizen- of rattenvergif komen afhalen, krijgen die mee naar huis krijgen.

Betrokken partners

- Betrokken diensten van de stad Tongeren (promoten en informeren steenuilvriendelijke muizenverdelgung)
- Inwoners van Tongeren (gebruik steenuilvriendelijke muizenverdelgung)
- Leerlingen van het PIBO (ontwerp muizenkastjes)

5.2.2 Projectaanvraag samenwerkingsovereenkomst (cluster Natuurlijke entiteiten)

De steenuil houdt van een gevarieerd landschap met knotrijen, hoogstambomen, hagen, weiden met weipaaltjes en ruige overhoekjes. In Tongeren is dit landschap historisch vooral terug te vinden rond de dorpskernen. Om dit landschap te herstellen, kan de stad Tongeren een samenwerkingsovereenkomst afsluiten met het Vlaamse Gewest.

Een samenwerkingsovereenkomst is een vrijwillige overeenkomst die de stad Tongeren kan afsluiten met de Vlaamse overheid op vlak van milieu. In ruil voor het uitvoeren van een aantal taken krijgt de gemeente financiële en inhoudelijke ondersteuning van de Vlaamse overheid.

Wanneer de stad Tongeren intekent op de cluster 'Natuurlijke entiteiten', kan ze subsidies aanvragen voor de inrichtingsmaatregelen en andere inspanningen voor het behoud van de steenuil. Binnen deze cluster kunnen namelijk subsidies verkregen worden voor 'acties ter bescherming van soorten'. Meer info op: www.samenwerkingsovereenkomsten.be.

Praktisch

- De stad Tongeren zoekt geschikte gebieden rondom dorpskernen waar momenteel een steenuilpopulatie aanwezig is.
- Bewoners met geschikte eigendommen worden uitgenodigd op een infovergadering waar ze uitleg krijgen over het doel van het project en de vraag of ze willen participeren.
- De stad Tongeren neemt het project op in haar milieujaarprogramma en doet een subsidieaanvraag. De stad Tongeren kan met een goedgekeurd milieujaarprogramma een projectsubsidie krijgen van 50 percent (niveau 1, niet in aandachtsgebied) tot 70 percent (niveau 2, gelegen in aandachtsgebied) via de samenwerkingsovereenkomst.
- Wanneer het project goedgekeurd is, coördineert de stad Tongeren de uitvoering.

Betrokken partners

- Eigenaars geschikte eigendommen (ze krijgen de kans om hun eigendom te verfraaien, het omliggend landschap te herstellen en bij te dragen aan meer geschikt leefgebied voor de steenuil).
- Stad Tongeren (coördinatie project vanuit milieudienst).

5.2.3 Beheersovereenkomsten VLM

Landbouwers kunnen bij de Vlaamse landmaatschappij (VLM) beheersovereenkomsten afsluiten voor het herstel, de ontwikkeling en het onderhoud van KLE, voor beheer van perceelsranden, voor de aanleg van bloemrijke akkerranden, ... Deze landschapselementen kunnen een meerwaarde voor het leefgebied van de steenuil in Tongeren betekenen.

Een beheersovereenkomst is een contract waarbij een landbouwer met de Vlaamse overheid vrijwillig afspraken maakt over het natuur- en milieubeheer op zijn landbouwbedrijf. In ruil voor natuurgericht beheer van zijn landbouwgronden ontvangt de landbouwer jaarlijks een vergoeding. Meer info (omschrijving verschillende pakketten, aanvraagformulier,...) is te vinden op www.ehorizon.be of bij de bedrijfsplanner van het RLH.

Praktisch

- De stad Tongeren brengt landbouwers op de hoogte van de mogelijkheden om beheersovereenkomsten af te sluiten, met specifieke aandacht voor de steenuil.
- Geïntereseerde landbouwers nemen contact op met de bedrijfsplanner van het RLH, die de beheersovereenkomsten afsluit.

Betrokken partners

- Bedrijfsplanner RLH (opstellen subsidiedossier en ondersteuning landbouwers)
- Landbouwers (opstellen subsidiedossier en uitvoering overeenkomsten)
- Stad Tongeren (ondersteuning)

5.2.4 De steenuil integreren in het beleid

Op lange termijn wordt de bescherming van de steenuil het best gegarandeerd als hij opgenomen wordt in beleidsdocumenten van de stad Tongeren, bv. het ruimtelijk structuurplan, het milieubeleidsplan, het milieujaarprogramma, de stedenbouwkundige vergunningen, ...

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan steenuil

TONGEREN

6 Communicatie

6 Communicatie

6.1 Provinciale communicatie

Een aantal acties richt zich tot alle Limburgse gemeenten. Deze acties - uitgewerkt door de provincie en de regionale landschappen - worden aan de gemeente aangeboden.

6.1.1 Sensibilisatie en betrokkenheid van de gemeenten

Brief

Aan het College van burgemeester en schepenen en de gemeenteraad wordt een brief met één pin en een folder van Countdown 2010 gestuurd.

Doel

- De geadopteerde soort en het project blijven “leven” bij het beleid.
- Het Schepencollege en de gemeenteraad zien het verband tussen dit project en het Europese Countdown 2010-initiatief. Beide streven naar het behoud van de biodiversiteit.
- Het Schepencollege en de gemeenteraad wordt aangespoord om als gemeente lid te worden van Countdown 2010.

Doelgroep

College van burgemeester en schepenen.

Concrete uitwerking

- De brief wordt door de Deputatie van de provincie Limburg verstuurd naar de verschillende colleges van burgemeester en schepenen. Elke brief bevat één pin maar geeft het college de mogelijkheid om bij te bestellen.
- Deze actie wordt gekoppeld aan het eindevenement.

6.1.2 Productontwikkeling

Kwartetspel Limburgse soorten

De bedoeling van het spel is om jongere en oudere generaties op een ludieke wijze terug met elkaar in contact te brengen. De Limburgse soorten zijn hiervoor als ‘levend erfgoed’ uitermate geschikt. Heel wat van deze soorten zijn immers sterk gekoppeld aan historische landschappen: de boomleeuwerik en nachtzwaluw aan heide, de geelgors aan kleinschalige akkers en weilanden met houtkanten, de grauwe gors en de veldleeuwerik aan graanakkers rijk aan akkeronkruiden, de zwarte specht aan oude bossen, enz. Oudere mensen kennen deze stilaan verdwijnende landschappen vaak nog erg goed, zij zijn er immers in opgegroeid. Jongere generaties hebben die voeling met dit landschap echter veel minder. Toch is het belangrijk dat jongeren dit stukje geschiedenis uit hun eigen streek meekrijgen.

Op deze manier stimuleren we de trots en het respect van mensen voor onze typische natuur en landschappen, alsook de typisch Limburgse soorten die hieraan gekoppeld zijn. Respect voor deze zaken betekent ook dat de kans dat deze mensen zorg gaan dragen voor dit landschap en de soort vergroot. Via anekdotes, legendes, enz. zullen deze items op een speelse manier aan bod komen in het kwartetspel.

Op deze manier wordt de verbondenheid tussen mensen en natuur enerzijds en verbondenheid tussen mensen onderling anderzijds gestimuleerd. De aanvraag voor de realisatie van het kwartetspel werd ingediend door het RLLK bij de Koning Boudewijnstichting.

6.1.3 Educatie

Doel

- Kinderen en jongeren informeren over en warm maken voor het project. Het belang van de Limburgse soorten en het behoud van biodiversiteit onder hun aandacht brengen.
- Jongeren op termijn inzetten bij het beheer van de soort.

Doelgroep

Kinderen en jongeren.

MOS (Milieuzorg Op School)

In het kader van MOS kunnen scholen de adoptiesoort van hun gemeente mee opnemen in hun MOS-thema “natuur op school” (basisonderwijs), “groenvoorziening” (secundair onderwijs) of voor enkele soorten het thema “water”. MOS-scholen werken steeds op drie niveaus: op klasniveau, op schoolniveau, en via een bezoek aan een natuureducatief centrum of een natuurgebied. Voor informatie en ondersteuning op deze drie niveaus kunnen de scholen terecht bij de provinciale MOS-begeleiders. Leermiddelen (voor zowel basis- als secundaire scholen) kunnen steeds ontleend worden in het documentatiecentrum van het Provinciaal Natuurcentrum in Bokrijk.

Daarnaast werkt de provinciale MOS-werkgroep ook samen met de Limburgse hogescholen (passend binnen een MOS-werking).

- Per groep van adoptiesoorten (vogels, vlinders, zoogdieren ...) maakten laatstejaarsstudenten van de XIOS-hogeschool (opleiding voor kleuteronderwijzer en onderwijzer) een educatieve handleiding met een verticale leerlijn (van kleuterniveau tot 6de leerjaar). Hierbij horen heel veel lesideeën (vanuit wereldoriëntatie maar ook andere leergebieden) maar ook enkele concreet uitgewerkte lesjes of excursies.
- Het Provinciaal Natuurcentrum begeleidt bovendien een eindwerk aan de KHLim, rond het behoud van de biodiversiteit. Ook hierin is een verticale leerlijn (van 1ste tot 6de leerjaar) verwerkt met werkbladen en veel lesideeën voor elke graad.

Leerkrachten, ongeacht van welke basisschool in Limburg of welk leerjaar, kunnen dus beschikken over deze publicaties. Ze kunnen een belangrijke aanzet betekenen om aan de slag te kunnen met de gemeentelijke adoptiesoort. Deze publicaties kunnen uitgeleend worden in het documentatiecentrum van het Provinciaal Natuurcentrum in Het Groene Huis in Bokrijk.

Concreet voorbeeld

De bedoeling is dat de school deze activiteiten spreidt over het hele schooljaar. Tijdens een brainstorm wordt een planning opgemaakt waarbij op bepaalde momenten gespreid over (bijna) alle maanden van het schooljaar, alle graden bezig zijn met de adoptiesoort.

Hierna wordt een voorbeeld van hoe een MOS-school kan werken rond de adoptiesoort in haar gemeente gegeven.

- Samen met de MOS-werkgroep maken de directie en de leerkrachten een planning op voor de rest van het schooljaar (oktober).
- Naar aanleiding van een krantenartikel organiseert de leerkracht een klasgesprek over de achteruitgang van de biodiversiteit, leerlingen zoeken info over de soort(en) op in de plaatselijke bibliotheek en op het internet (november).
- Organiseer een inleefmoment voor gans de school: bv. een paar leerlingen die 's morgens als vlinder verkleed over de speelplaats 'fladderen', als salamander over de grond kruipen, als vogel door de lucht zweven, enz.(november-december).
- In de MOS-werkgroep en/of het leerlingenparlement worden mogelijke beschermingsacties besproken, een deskundige van een natuurvereniging wordt uitgenodigd en na enkele vergaderingen komt men tot een actieplan (oktober-februari).
- Tijdens de lessen Nederlands, muzische vorming (tekenen, knutselen, muziek, ...) wordt de creativiteit van de leerlingen aangesproken. Er worden bv. posters gemaakt die in de school worden opgehangen (mei-juni).
- Op de ouderraad wordt besproken hoe leerlingen en hun ouders gestimuleerd kunnen worden om in de eigen tuin maatregelen te nemen voor de adoptiesoort of aanverwante soorten (algemeen vlinders, vogels, amfibieën, ...). Tijdens een welbepaald weekend wordt een telmoment georganiseerd in alle tuinen van de gemeente (april).
- De milieuwergroep organiseert een persconferentie om de geplande actie op school toe te lichten (juni).
- Leerlingen bezoeken een natuureducatief centrum of helpen tijdens een project mee aan beheerswerken (oktober-mei)
- Educatieve publicaties, een cd-rom en posters over de dier- of plantengroep waartoe de adoptiesoort behoort, worden ontleend in het documentatiecentrum van het Provinciaal Natuurcentrum om te gebruiken tijdens de lessen (juni).
- Op het einde van het schooljaar wordt tijdens het schoolfeest gewerkt rond de adoptiesoort met de presentatie van de knutselwerkjes, zelf gemaakte liedjes, gedichten, ...
- Op school wordt een gedeelte van de parking heringericht en omgevormd tot een bloemenweide, een beestenpoel, etc. eventueel met zitbank en buitenklasje (volgend schooljaar).
- De MOS-werkgroep organiseert een evaluatiemoment en publiceert de resultaten in het schoolkrantje (begin volgend schooljaar).
- Ouders en burens worden betrokken bij onderhoud en toezicht van de aangelegde tuin of poel.

6.1.4 Soortevenementen

Met een aantal doelgroepen kunnen “soortevenementen” zoals een vlinderweek, een amfibieënweekend, een vogeldag, etc. georganiseerd worden. Deze evenementen kunnen aan andere initiatieven zoals bijvoorbeeld “dag van de aarde” of “dag van de biodiversiteit” gekoppeld worden.

De provincie neemt hier samen met de regionale landschappen het voortouw en informeert de betreffende gemeenten.

6.1.5 Informatieverstrekking

Pers

In bijlage 4 vind je een basistekst die gebruikt kan worden bij het uitwerken van persteksten.

Er verschijnen ook artikels in tijdschriften o.a.

- meer wetenschappelijke artikels: bv. Natuur.Focus
- gepopulariseerde bijdragen: bv. in Libelle
- Europese communicatie: bv. Tijdschrift EU, Countdown 2010
- Limburgse communicatie: bv. Natuur & Milieu

Website

- www.limburg.be/limburgsesoorten
- www.likonaforum.be
- www.rlkm.be
- www.rllk.be
- www.rlh.be

Op de websites vind je algemene informatie over het project, de soorten, aankondigingen van activiteiten ...

6.2 Regionale communicatie

In elk regionaal landschap worden een aantal activiteiten in het kader van het soortenproject georganiseerd, gericht op de gemeenten die deel uitmaken van hun werkingsgebied.

6.2.1 Informatie

Om het project ‘Gemeenten adopteren Limburgse soorten’ meer bekendheid te geven, gebruikt het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren zijn mediakanalen om de inwoners van Haspengouw en Voeren op de hoogte te brengen

- regelmatig verschijnt een artikel in de Landschapskrant
- in de Landschapskrant van september 2006 verscheen een extra bijlage over het soortenproject
- informatie is te vinden op de website www.rlh.be

6.2.2 Educatie

In het kader van haar NME-opdracht, organiseert het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren een lessenreeks over de Limburgse soorten. De concrete uitwerking gebeurt later.

6.2.3 Verdere acties

Het soortenproject wordt opgenomen binnen de werking van het regionaal landschap. Er wordt zo veel mogelijk gekoppeld aan andere projecten. Nu reeds is er een samenwerking met het project 'bloemrijke akkerranden', het project 'holle wegen en hoogstamboomgaarden', de landschapsanimator en de bedrijfsplanner. In communicatie rond deze projecten komt ook het soortenproject aan bod en het wordt geïntegreerd in allerlei evenementen.

6.3 Gemeentelijke communicatie

6.3.1 Opstarten van een overlegplatform

Omdat bij de uitvoering van het actieplan verschillende actoren betrokken zijn, is het noodzakelijk dat er een goede overlegstructuur opgezet wordt. De stad Tongeren neemt hiervoor het initiatief.

Praktisch

- Via een oplistijng van alle betrokken partijen - deel deze lijst op in 'intern' (binnen de gemeentediensten) en 'extern' (overige partijen) - wordt de overlegstructuur samengesteld.
- De stad Tongeren brengt alle partijen op de hoogte van het project, legt uit wat de doelstellingen zijn en hoe het overlegplatform hierin kan bijdragen. Dit kan in eerste instantie zeer algemeen gehouden worden. De betrokken gemeentediensten kunnen bijvoorbeeld op de hoogte gebracht worden via een interne infovergadering van een half uurtje. Later kan elke partij meer in detail ingelicht worden bij de acties waar zij deel van uitmaken.
- Via een mailgroep wordt iedereen op de hoogte gehouden over de stand van zake van het project.
- Alle betrokken groepen krijgen toegang tot het logboek (zie actie 7.1) en hebben de mogelijkheid om het (te laten) aanvullen.
- Meer praktische tips voor het opstarten van een overlegplatform zijn te vinden op www.tandemweb.be.

Betrokken partners

- Gemeentediensten (dienst leefmilieu, dienst communicatie, groendienst,...)
- Stad Tongeren (coördinatie en opvolging)
- Inwoners Tongeren (inspraak)
- Plaatselijke jeugd-, cultuurverenigingen, ... (inspraak)
- Plaatselijke natuurverenigingen (ondersteuning)

6.3.2 Algemene gemeentelijke communicatie

Via verschillende communicatiekanalen kan de stad Tongeren haar inwoners, maar ook bezoekers van de stad, op de hoogte brengen van de adoptie van de steenuil. Nadat de adoptie van de steenuil bekend gemaakt is, is het belangrijk informatie over de opvolging van het project te verspreiden. Mogelijke communicatiekanalen hiervoor zijn:

- de website van de gemeente: algemene informatie over het project, de gerealiseerde acties en een digitale versie van het actieplan kan op deze site geplaatst worden. Ook geplande acties, recente waarnemingen, enz. kunnen hier aan bod komen. Daarnaast kan een webcam geïnstalleerd worden bij een gekende broedplaats die via (een link op) de gemeentelijke website kan bekeken worden
- gemeentelijke communicatie: aan het briefhoofd of in de poststempel kan een steenuil-logo toegevoegd worden
- Tongeren informeert: dit tweemaandelijks informatieblad voor de inwoners van Tongeren kan van tijd tot tijd specifieke aandacht besteden aan de steenuil. Ook de opvolging van het project, de uitgevoerde acties,... kunnen hierin aan bod komen
- steenuil-bib-hoekje: in de bibliotheek van Tongeren kan een steenuilen-hoekje ingericht worden. Zowel kinderen en volwassenen maar ook verenigingen die een steenuilenactiviteit willen organiseren, kunnen hier allerlei info (boeken, tijdschriftartikelen, educatiepakket NME, ...) vinden over de steenuil. Een aanrader is het boek 'Steenuilen' van Peter en Wies Beersma en Arnold van den Burg (ISBN 978 90 8740 008 8)

Betrokken partners

- Stad Tongeren (uitwerking initiatieven).
- Bibliotheek Tongeren (uitwerken bib-hoekje).
- Inwoners en bezoekers Tongeren.

6.3.3 Educatieve belevingsboomgaard

In het EFRO-project 'hoogstam en holle wegen' van het RLH is het uitwerken van een educatieve belevingsboomgaard voorzien. In deze belevingsboomgaard kunnen de bezoekers op een speelse manier kennis maken met de waarde van een hoogstamboomgaard. Een extern ontwerpbureau werkt hiervoor een ideeënboek - de 'blauwdruk' - uit tegen februari 2008. Hierin staan een twintigtal op zichzelf staande ideeën, de 'belevingsmodaliteiten', uitgewerkt.

Eigenaars of beheerders van een hoogstamboomgaard kunnen hieruit naar eigen wens ideeën kiezen en combineren en zo hun eigen belevingsboomgaard opbouwen. De voorgestelde belevingsmodaliteiten worden zo uitgewerkt dat er in verschillende boomgaarden verschillende accenten gelegd kunnen worden. Er kan bijvoorbeeld gekozen worden voor een boomgaard waarin je vooral over fruit kan leren, of voor een boomgaard waarin de ecologie centraal staat.

Zowel Tongeren als de buurgemeente Kortesseem heeft een typische hoogstamsort geadopteerd. Bovendien liggen in het grensgebied van deze twee gemeenten, in Zammelen, enkele prachtige hoogstamboomgaarden die zeer geschikt zijn en bovendien langs druk bezochte wandelpaden liggen.

Tongeren en Kortesseem kunnen de handen in elkaar slaan om hier een mooie belevingsboomgaard in te richten waarin de steenuil en de eikelmuis (adoptiesoort van Kortesseem) centraal staan. Scholen, verenigingen, inwoners van Tongeren en Kortesseem en toeristen kunnen dan kennis maken met één van de favoriete biotopen van de steenuil.

Praktisch

- Het ideeënboek wordt uitgewerkt in opdracht van het RLH, in het kader van het EFRO-project 'hoogstam en holle wegen'. Dit ideeënboek is voor geïnteresseerden gratis verkrijgbaar bij het RLH.
- De uitwerking van een belevingsboomgaard in Zammelen moet in nauw overleg met de gemeente Kortesseem, het ANB en het RLH gebeuren. Het ANB is eigenaar van enkele hoogstamboomgaarden in Zammelen.

Betrokken partners

- Inwoners van Tongeren en Kortesseem
- Scholen en verenigingen
- Toeristen in Tongeren en Kortesseem

6.3.4 Aanplantactie knotbomen

Naast een individuele oproep aan eigenaars om knotbomen of knotrijen te planten (zie ook 5.1.3), kan er een oproep gelanceerd worden om peter of meter van een knotboom of bomenrij te worden. Zo kunnen eigenaars (bv. landbouwers) die wel de ruimte, maar niet de tijd hebben, toestemming geven om knotbomen aan te planten. De peters of meters staan in voor het aanplanten en het goed onderhouden van de knotbomen.

Als peters of meters kunnen individueel geïnteresseerden gezocht worden, maar er kan ook gedacht worden aan jeugdbewegingen, JNM, scholen, natuur- of andere verenigingen,... ook bij de voetbalvereniging zijn sterke mannen!

Peters en meters worden nog meer gestimuleerd als ze ergens vermeld worden, bijvoorbeeld op een website over het adoptieproject.

Een andere manier om knotbomen in de gemeente aan te planten is via het concept van het geboortebos. Elke boreling krijgt zijn of haar eigen knotboom.

Praktisch

- De stad Tongeren zorgt voor de bekendmaking van de knotboomactie en doet een oproep voor peters en meters.
- Zowel individuele geïnteresseerden als verenigingen nemen het peter- en meterschap op zich.
- De stad Tongeren zorgt voor een brochure met onderhoudstips (zie ook actie 5.1.3) en volgt het peter- en meterschap op zich.

Betrokken partners

- Inwoners van Tongeren (aanplanten knotbomen).
- Tongerse verenigingen (peter- of meterschap knotbomen).

6.3.5 Vervaardigen van nestkasten en muizenkisten

In hoofdstuk 5 is er sprake van steenuilnestkasten en muizenkistjes, twee hulpmiddelen om de steenuil in Tongeren een betere bescherming te geven. Door deze kasten in Tongeren zelf te vervaardigen, kunnen de Tongenaars hun eigen steentje bijdragen om hun steenuil beter te beschermen.

Er kan bijvoorbeeld aan de leerlingen van het PIBO (of andere scholen) gevraagd worden om de kastjes en de kistjes te vervaardigen tijdens de lessen houtbewerking. Zo kunnen de kasten en kisten tegen kostprijs gemaakt worden én wordt er tegelijkertijd gesensibiliseerd. In een ander vak kunnen de leerlingen dan meer uitleg krijgen over de steenuil, zijn ecologie, zijn bedreigingen,...

Praktisch

- De school en de betrokken leerkracht worden gecontacteerd met de vraag of ze aan deze actie willen deelnemen
- De stad Tongeren bezorgt de school de geschikte bouwplannen (zie ook hoofdstuk 5)
- De Tongerse scholen vervaardigen de nestkasten en muizenkisten
- De stad Tongeren koopt deze nestkasten en muizenkisten aan bij de scholen tegen kostprijs en verkoopt deze door aan de inwoners van Tongeren via de infobalie

Betrokken partners

- Inwoners van Tongeren (plaatsen nestkasten en muizenkisten)
- Tongerse leerlingen (aanmaak nestkasten en muizenkisten + educatie i.v.m. steenuil)

6.3.6 Cursus ‘steenuilvriendelijk erf’

Steenuilen broeden en verblijven vaak op en rond (boeren)erven. Met kleine aanpassingen kunnen deze erven vaak heel wat steenuilvriendelijker gemaakt worden.

Hiervoor kan een cursusreeks (theorie- en praktijkdeel) over steenuilvriendelijke erven ingericht worden voor alle geïnteresseerden. Uitbaters van hoevertoerisme, de landelijke gilde, enz. kunnen expliciet uitgenodigd worden zodat zij mee de uitdragers van dit initiatief kunnen worden. Deze cursus kan bijvoorbeeld gekoppeld worden aan de cursus ‘ambertuinen’ van Natuurpunt. In Nederland worden reeds zulke cursussen georganiseerd.

Praktisch

- De stad Tongeren zorgt, met de hulp van het RLH, voor de coördinatie van de cursus, zoekt partners voor de organisatie van de cursus en doet een oproep naar geïnteresseerden.

Betrokken partners

- Erfbezitters in steenuilgebieden (deelnemen cursus)
- Verenigingen verbonden met landbouw en landschap (deelnemen cursus)
- Andere geïnteresseerden (deelnemen cursus)

6.3.7 Adoptie koppelen met toerisme

Tongeren is bekend als Romeinse stad en trekt hierdoor vele toeristen. De steenuil kan aan dit Romeinse verleden gelinkt worden door allerlei mythes over de steenuil. In het Gallo-Romeinse museum van Tongeren kan bijvoorbeeld specifieke aandacht besteed worden aan de steenuil. Daarnaast kan de steenuil gekoppeld worden met de fietslus van VELT en de landelijke gilde, kan Leefmilieu Tongeren een steenuilenwandeling aanbieden of kan er een jaarlijkse 'Nacht van de Steenuil' georganiseerd worden, naar analogie met nacht van de vleermuis.

Een andere mogelijkheid is het hoevetoerisme: de steenuil kan de mascotte worden van het hoevetoerisme in Tongeren. Aan de uitbaters van toeristische verblijven kan informatie aangeboden worden over de steenuil en er kan een informatiebrochure over de steenuil gemaakt worden die de gasten in een welkomspakket ontvangen.

Praktisch

- De toeristische dienst van Tongeren zorgt voor de uitwerking van deze initiatieven en zoekt hiervoor de nodige partners.
- Steenuilenwandeling: leefmilieu Tongeren werkt i.s.m. de toeristische dienst van Tongeren een steenuilenwandeling uit.
- Hoevetoerisme: alle uitbaters van hoeve- en plattelandstoerisme in Tongeren worden via de toeristische dienst opgelijst en aangesproken met de vraag of ze in het project willen stappen. De geïnteresseerde uitbaters krijgen de nodige informatie en ondersteuning via de toeristische dienst, ondersteund door de milieudienst van Tongeren, Leefmilieu Tongeren en het RLH.

Betrokken partners

- Toeristen in Tongeren (kennis maken met de steenuil)

Actieplan steenuil

TONGEREN

7 Monitoring en beheersevaluatie

7 Monitoring en beheersevaluatie

Dit hoofdstuk is gebaseerd op Hustings et al. (1985), van Dijk (1996), Leysen et al. (2001), Centili (2001) Lambrechts et al. (2003), Dochy (2004), Leysen & Gabriëls (2006).

In 2010 willen we weten welke inspanningen er in Tongeren voor de steenuil geleverd werden. We willen ook weten of die inspanningen een invloed hebben gehad. Hoe is het gesteld met het leefgebied van de steenuil? Zijn er populaties bijgekomen of gaat de soort er op achteruit? Hoe we die vragen beantwoorden wordt in dit hoofdstuk beschreven. Het mag echter niet bij een eenmalige evaluatie blijven. Monitoren van soorten is de eerste stap naar een gedegen natuurbeleid.

7.1 Inventariseren van de inspanningen

Het registreren van gemeentelijke acties is een gemeentelijke taak. We vragen de gemeente dan ook een logboek en een persmap bij te houden.

- In het logboek wordt een korte beschrijving van de actie, de datum waarop de actie plaatsvond en - indien relevant - het aantal deelnemers dat aan de actie deelnam genoteerd. Indien mogelijk wordt eveneens genoteerd welke doelgroepen aan de actie deelnamen. In het logboek worden ook een aantal eenvoudig te meten indicatoren genoteerd die informatie geven over de interesse van de inwoners (= sociale draagvlak). We geven enkele voorbeelden.
  - Tonen de inwoners interesse voor het adoptieproject, wordt er informatie over het adoptieproject bij de gemeente gevraagd of worden er eerder bezwaren over het adoptieproject en bijhorende acties gemeld?
  - Krijgt de gemeente rechtstreekse positieve commentaar van de burger? Indien dit zo is, is dit ook een teken van draagvlak.
  - Indien een informatiebrochure of folder wordt aangeboden over de adoptiesoort kan ook opgevolgd worden hoeveel brochures er worden aangevraagd door de inwoners.
- Krantenartikels, artikels in het gemeentelijke of provinciale tijdschrift, informatie op websites of informatie in folders worden verzameld in een persmap.

De informatie in het logboek en de persmap gecombineerd met informatie over het gemeentelijke budget, het aantal ingediende projecten in het kader van de samenwerkingsovereenkomst, de bestuurlijke aandacht die het project krijgt (bv. agendering, studiedagen/vergaderingen bijgewoond/georganiseerd, etc.) zijn een goede graadmeter voor het draagvlak in de gemeente.

We vragen elke gemeente een vragenlijst in te vullen (bijlage "gemeentelijke vragenlijst" op cd-rom) en die jaarlijks naar het PNC op te sturen waar ze verwerkt zal worden.

7.2 Monitoring van de soort

In 2010 willen we vast kunnen stellen of het beschikbare leefgebied voor de steenuil is toegenomen en of het aantal broedkoppels in de gemeente is gestegen. Zoals in hoofdstuk 2 vermeld, zijn vooral een gevarieerd cultuurlandschap met KLE belangrijk voor deze soort. Hoofstamboomgaarden, voldoende knotbomen en ruigtes zijn allemaal belangrijk. In 2001 werd op basis van al deze kenmerken een waarschijnlijkheidsmodel ontwikkeld (Leysen et al., 2001). Dit model kan als uitgangspunt gebruikt worden om na te gaan of 1) deze gebieden nog steeds geschikt zijn en 2) de steenuil in de volgens het model meest geschikte gebieden voorkomt (zie hoofdstuk 8).

Om de populatietrends correct te kunnen vaststellen moet jaarlijks het aantal broedparen in de geschikte gebieden worden geteld.

Bepaling van de status van het voortplantingsbiotoop

In 2001 werd op basis van al deze kenmerken een waarschijnlijkheidsmodel ontwikkeld (Leysen et al., 2001). Dit model kan als uitgangspunt gebruikt worden om na te gaan of 1) deze gebieden nog steeds geschikt zijn en 2) de steenuil in de volgens het model meest geschikte gebieden voorkomt (zie hoofdstuk 8).

Bepaling van de status van de soort

De methoden om vogels in te inventariseren via het in kaart brengen van territoria, zijn goed gekend. In het kader van verschillende broedvogelatlassen in zowel Limburg als Vlaanderen werd een goede methode uitgewerkt. In Limburg wordt de integrale territoriumkartering gebruikt die o.a. beschreven wordt in de "cursus vogelinventarisatie" uitgewerkt door de LIKONA vogelwerkgroep i.s.m. Natuurpunt Educatie (Leysen & Gabriëls, 2006). Voor een gedetailleerde bespreking verwijzen we naar dit en de hierboven vermelde boekwerkjes.

Voor het inventariseren van steenuilen zijn echter nog twee bijkomende technieken beschikbaar. Aangezien steenuilen in nestkasten broeden, kunnen trends ook bepaald worden via controle van de opgehangen nestkasten. Bovendien kunnen dieren opgespoord worden via geluidsnabootsing met een recorder (Centili (2001), Hustings et al., (1985)). De dieren roepen namelijk terug als het geluid van een soortgenoot afgespeeld wordt.

Het is zeer belangrijk om bij elke telling deze methode te gebruiken. Als de tellingen bij elk bezoek op een andere manier uitgevoerd worden, kan je ze immers niet meer met elkaar vergelijken wat betekent dat je geen trends kan vaststellen. De vogelwerkgroep van LIKONA richt samen met Natuurpunt Educatie "vogelkijkcursussen" in (meer informatie op www.natuurpunt.be). Het is dus zeker de moeite waard om met deze mensen contact op te nemen. In dit hoofdstuk vatten we enkel de belangrijkste aandachtspunten samen die bij het inventariseren van de steenuil in het oog gehouden moeten worden.

In hoofdstuk 2 wordt de soort in detail beschreven. Je hoort de vogels echter vaak voor je ze ziet en zoals gezegd kan je steenuilen zelfs laten reageren op een geluidsbandje. Het geluid kan je op volgende link beluisteren: www.steenuilgroningen.nl/redirect.html?spectrogram.

Methode

De belangrijkste steenuilgebieden in Tongeren zijn op figuur 3.1 aangeduid. Deze gebieden worden jaarlijks in de periode februari t.e.m. juli bezocht maar vooral van maart tot half mei (cf. de voortplantingsperiode). Steenuilen roepen vooral in de avond- en ochtendschemering. Tijdens die periode worden eveneens alle nestkasten gecontroleerd.

Tijdens elk bezoek wordt een veldkaart ingevuld (kaarten op cd-rom). De tijdsduur van het bezoek, het beginuur, de datum van het bezoek en de weersomstandigheden worden op deze veldkaart genoteerd. Noteer eveneens of je al dan niet met geluidsnabootsing gewerkt hebt. De aantallen die je via geluidsnabootsing schat, zijn in de regel hoger dan bij gewone zichtwaarneming. Bij elk bezoek wordt een nieuwe veldkaart ingevuld.

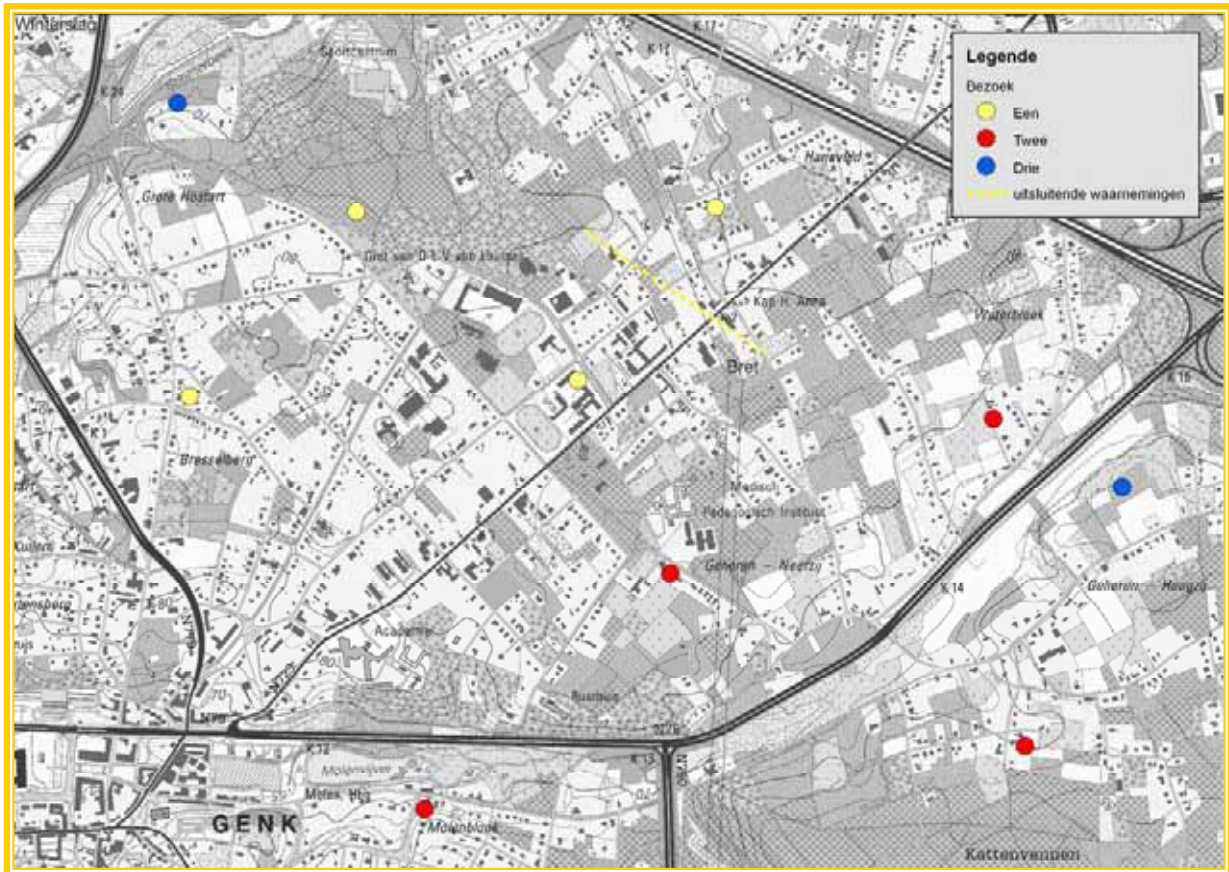
Duid “uitsluitende waarnemingen”, t.t.z. waarnemingen van met zekerheid verschillende dieren, ook aan op je kaart (verbind de beide waarnemingspunten met een stippellijn). Als je zeker bent dat een zelfde dier tweemaal wordt waargenomen, duid je dat ook aan (verbind de beide waarnemingspunten met een volle lijn). Dat vereenvoudigt de verwerking van de gegevens.

Hoewel je je vooral concentreert op de steenuil is het ook nuttig de aanwezigheid van andere vogelsoorten te noteren. Een eenvoudige soortenlijst (= opsomming van de soorten die in je gebied voorkomen) geeft reeds informatie over de status van het leefgebied.

Kijk tot slot je veldkaart onmiddellijk na het beëindigen van je telronde na. Een fout is snel gemaakt. Na de telronde zitten je waarnemingen nog vers in je geheugen. Een of meerdere weken later is dat niet langer het geval.

De gegevens van de veldkaarten kopieer je naar een nieuwe kaart, je soortkaart. Die vul je na elk bezoek verder aan. Gebruik voor elk bezoek een andere kleur (of letter) en vermeld op je kaart welke kleur (of letter) met welke datum overeenkomt.

Als alles goed wordt uitgevoerd, zou je op het einde van het seizoen een kaartje zoals figuur 7.1 moeten hebben.

Figuur 7.1 Voorbeeldje van een soortkaart. De waarnemingen van elk bezoek worden in een andere kleur aangeduid. De gele stippellijn wijst op elkaar uitsluitende waarnemingen.

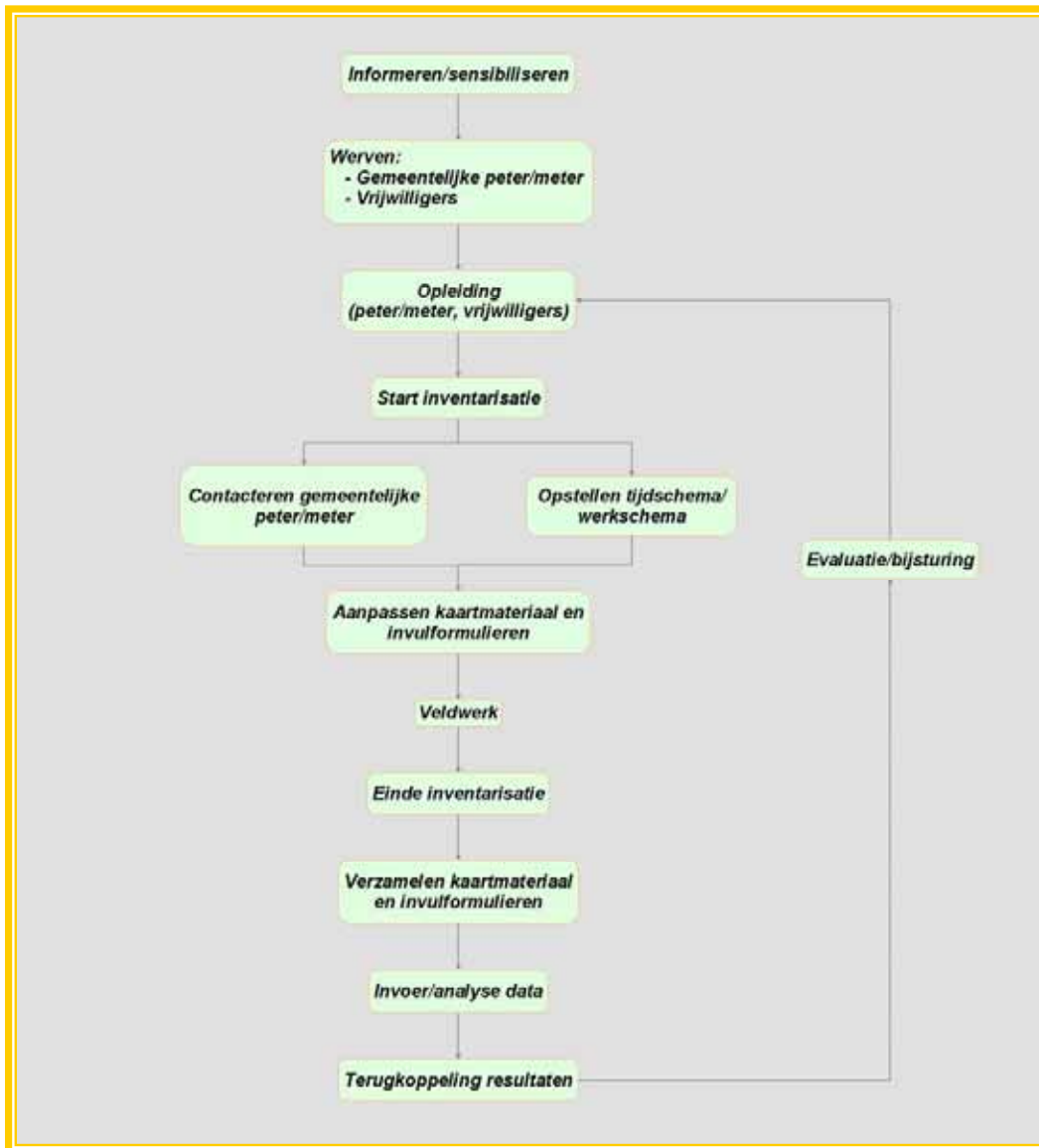
In de cursus van Leysen & Gabriëls (2006) en van Dochy (2004) kan je lezen hoe je a.d.h.v. een soortkaart de territoria afbakent. Wie het niet ziet zitten de soortenkaarten te verwerken, kan hiervoor ook hulp vragen bij de mensen van de LIKONA-vogelwerkgroep.

7.3 Taakverdeling

Bij de inventarisatie van deze soort worden verschillende organisaties en groepen betrokken. Het is dan ook bijzonder belangrijk goede afspraken te maken. In figuur 7.2 geven we een schematisch overzicht van de verschillende stappen.

We onderscheiden drie fasen. De voorbereiding, de eigenlijke inventarisatie en de verwerking nadien.

Figuur 7.2 Overzicht van de verschillende stappen die bij de organisatie van een inventarisatie moeten doorlopen worden.

7.3.1 Voorbereiding

Informereren/sensibiliseren

Een eerste stap is alle betrokkenen in de gemeente informeren. Welke soort werd er geadopteerd? Welke initiatieven zijn er gepland (opleidingen, uitstappen, inventarisaties)? Waar en wanneer vinden die activiteiten plaats? Hoe kunnen geïnteresseerden zelf hun steentje bijdragen? Al deze informatie moet op de een of andere manier aan mogelijke vrijwilligers doorgegeven worden.

Zowel de gemeente, het regionale landschap als de provincie gebruiken hiervoor hun informatiekanalen. Meer details zijn te vinden in hoofdstuk 6. Vooral de gemeente heeft hier een belangrijke taak naar haar inwoners toe. Om de monitoring efficiënt te laten verlopen is het immers belangrijk in elke gemeente een trekker aan te duiden, de adoptie peter/meter. De gemeente, eventueel geholpen door het regionaal landschap en LIKONA, duidt deze persoon aan en geeft zijn/haar coördinaten door aan de LIKONA-coördinator (zie adresgegevens in bijlage 3).

Opleiden

Soorten en leefgebieden inventariseren is niet altijd even eenvoudig. Daarom wordt er opleiding voorzien voor de gemeentelijke peter/meter en de vrijwilligers.

Heel wat organisaties bieden dergelijke cursussen aan (zie hoofdstuk 6). Specifiek voor de steenuil vermelden we de cursussen en uitstappen die door het regionaal landschap rond de geadopteerde soorten georganiseerd worden (zie hoofdstuk 6) en de uitstappen van de vogelwerkgroep van LIKONA.

De gemeente ondersteunt deze opleiding. Zij voorziet bijvoorbeeld vergaderruimte, organiseert de nodige postverzendingen, plaatst de aankondiging op de website en in het gemeentelijke infoblad of stelt haar kopieermachine en/of printers ter beschikking.

7.3.2 De eigenlijke inventarisatie

Opstart inventarisatie

Bij de start van elk nieuw seizoen neemt de LIKONA-coördinator contact op (eventueel via het regionaal landschap) met de gemeentelijke peter/meter en bezorgt hem/haar het nodige materiaal (zie 7.2). Kaarten en invulformulieren vind je op de bijgeleverde cd-rom. De gemeente kan haar infrastructuur ter beschikking stellen om deze af te printen. Indien kaarten aangepast moeten worden via een GIS-systeem (bv. inkleuren nieuwe telgebieden, leggen trajecten, etc.) dan kan hiervoor een beroep gedaan worden op de LIKONA-coördinator.

De gemeentelijke peter/meter wordt eveneens geïnformeerd waar en wanneer er geteld moet worden.

De peter/meter neemt vervolgens contact op met de vrijwilligers en verdeelt het werk.

Inventarisatie

De peter/meter houdt contact met de vrijwilligers en controleert of de vooropgestelde doelstellingen gehaald worden. Hij/zij speelt eventuele vragen door aan deskundigen zoals de specialisten van de vogelwerkgroep van LIKONA (contactgegevens in bijlage 3). Met vragen over stafkaarten en/of invulformulieren of het uitlenen van materiaal kan je bij het PNC terecht (contactgegevens in bijlage 3).

Iedere teller zorgt dat de volledig ingevulde formulieren en de stafkaarten bij de gemeentelijke peter/meter belanden. Als er een jaarlijkse terugkomdag georganiseerd wordt is dit het uitgelezen moment om al deze gegevens te verzamelen. De gemeentelijke peter/meter stuurt alle verwerkte gegevens door aan de LIKONA-coördinator (contactgegevens in bijlage 3).

Het is eveneens belangrijk de vrijwilligers regelmatig te informeren over de voortgang van het project. Dit kan o.a. op de gemeentelijke website, op de website van het regionaal landschap of op infoavonden georganiseerd door de gemeente of het regionaal landschap. Dit kan een jaarlijkse 'terugkomdag' voor de vrijwilligers worden waar de gemeente logistiek ondersteunt.

Verzamelen data

De gegevens worden door de vrijwilligers verzameld. Elke vrijwilliger zorgt ervoor dat de bijgeleverde kaarten en invulformulieren volledig ingevuld worden.

Op het einde van het seizoen zorgt de gemeentelijke peter/meter ervoor dat alle formulieren aan de gemeente en aan de LIKONA-coördinator bezorgd worden. De LIKONA-coördinator neemt tijdig contact op met de peter/meter en/of de gemeente. Heel wat data gaan immers verloren omdat de gegevens niet tijdig of niet in de correcte vorm worden doorgegeven.

7.3.3 Naverwerking

Dataopslag en dataverwerking

Dit is specialistenwerk. Op het PNC worden de nodige databanken ontwikkeld waarin de gegevens opgeslagen kunnen worden. De data worden in deze databanken ingevoerd. Na een aantal jaren kan op basis van deze gegevens de trend van de geadopteerde soort worden bepaald. Deze trends geven dan aan in hoeverre de gestelde doelen bereikt werden en hoe effectief het gevoerde beheer was.

Terugkoppeling resultaten

Eens verwerkt moeten de resultaten teruggekoppeld worden naar de gemeenten en vrijwilligers. De LIKONA-coördinator bekijkt samen met het regionaal landschap hoe dit best georganiseerd kan worden (bv. lokale presentaties, presentaties op de LIKONA-contactdag, presentaties op Vlaamse studiedagen, presentatie op jaarlijkse terugkomdag). De gemeente kan hier logistieke steun geven en meehelpen bij het uitwerken van deze presentaties.

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan steenuil

TONGEREN

8 Verdere acties

8 Verdere acties

8.1 Koppelen met actie 'zonder is gezonder'

Steenuilen staan hoog in de voedselketen. In hun lichaam worden heel wat gifstoffen opgestapeld van vergiftigde muizen, met insecticiden besmette ongewervelden,... Dit kan leiden tot een acute (plotse) dood, maar kan ook sluipend aanwezig zijn waardoor de conditie van de steenuil verslechtert.

De stad Tongeren engageert zich om haar pesticidengebruik af te bouwen. Dit kan ook aan de bevolking gevraagd worden.

8.2 Steenuilvriendelijk appelsap

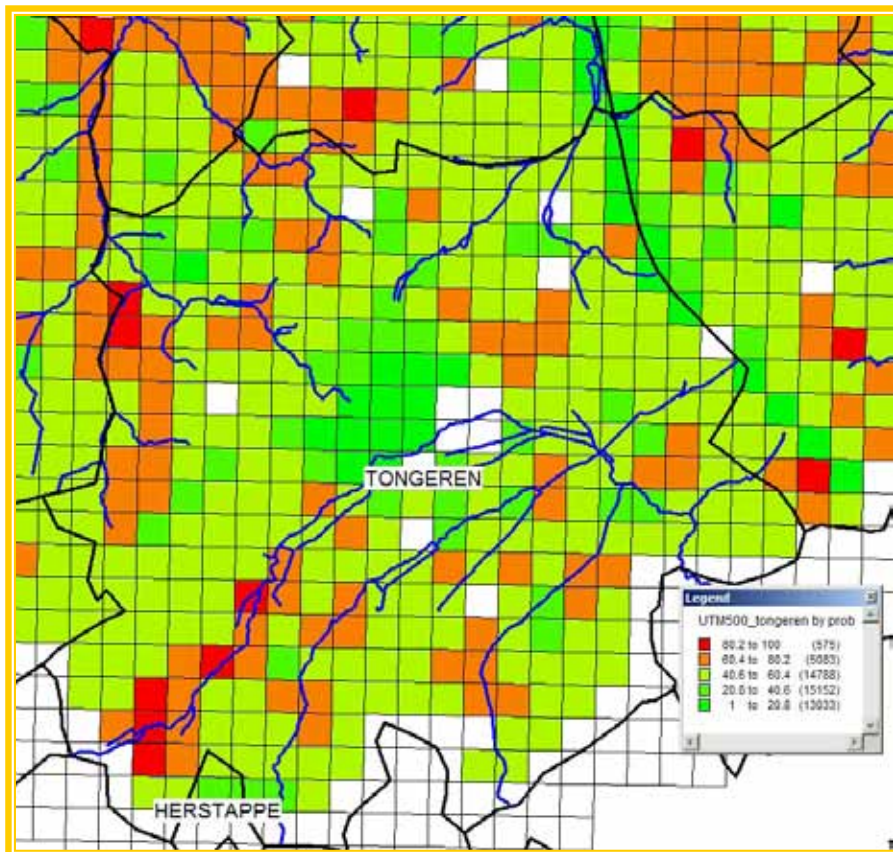
In het kader van het EFRO-project 'hoogstam en holle wegen' deed het RLH in het najaar van 2007 een testcase met een mobiele sappers. Eigenaars van hoogstamfruit konden op vier locaties in Haspengouw en Voeren hun appels laten persen tot heerlijk, eigen appelsap. De stad Tongeren zou dit initiatief plaatselijk kunnen herhalen en een 'steenuilenetiket' ontwerpen als label.

Daarnaast zou de stad Tongeren enkele fruitboeren warm kunnen maken om een coöperatieve op te zetten die 'steenuilvriendelijk appelsap' op de markt brengt. Dit gebeurt reeds in Wallonië. Meer informatie op: www.noctua.org/verger.html

8.3 Thesiswerk

In 2001 werd een uitgebreide studie rond het voorkomen en de habitatpreferentie van de steenuil uitgevoerd. Dit resulteerde o.a. in een waarschijnlijkheidsmodel voor Tongeren: een kaart waarop de geschiktheid van de gebieden in Tongeren met een kleurcode wordt weergegeven (Leysen et al., 2001), zie figuur 8.1.

Door het plaatsen van nestkasten in geschikt, minder geschikt en ongeschikt gebied kan nagegaan worden in hoeverre dit model de potenties van een gebied voor steenuil correct voorspelt. Deze studie kan uitgevoerd worden in samenwerking met de universiteit Hasselt in het kader van een eindwerk.

Figuur 8.1 Waarschijnlijkheidsmodel voor steenuil. De rode gebieden zijn de meest geschikte gebieden voor steenuil. Groene gebieden zijn minder geschikt (van Nieuwenhuysse, pers. med.)

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan steenuil

TONGEREN

LITERATUURLIJST

Literatuurlijst

Bloem, H., K. Boer, N. Groen, R. van Harxen, P. Stroeken, 2001. De steenuil in Nederland. Handleiding voor onderzoek en bescherming. STONE, Nederland, 89 pp.

Centili, D., 2001. Playback and little owls *Athene noctua*: preliminary results and considerations: 88-93. In: Van Nieuwenhuysse, D., M. Leysen & K. Leysen, 2001. The little Owl in Flanders in its international context. Proceedings of the Second International Owl Symposium, 16 – 18 March, Geraardsbergen, Belgium, 149 pp.

Colazzo, S. & D. Bauwens, 2003. Aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Limburg. Verslag van het Instituut voor Natuurbehoud 2003.5, Brussel, 195 pp.

De Bruyn, L., A. Anselin, D. Bauwens, S. Colazzo, D. Maes, G. Vermeersch & E. Kuijken, 2003. The Status of Biodiversity in Flanders, 10 years after Rio. Bulletin of the Royal Belgian Institute of Natural Sciences, Biology 73: 37-47.

de Laet, J., 2003. Uilen, mannen van de nacht. VUBPRESS, Brussel, 244 pp.

Leysen, M., D. Van Nieuwenhuysse & K. Leysen, 2001. The flemisch little owl project: data collection and processing methodology: 22 –31. In: Van Nieuwenhuysse, D., M. Leysen & K. Leysen, 2001. The little Owl in Flanders in its international context. Proceedings of the Second International Owl Symposium, 16 – 18 March, Geraardsbergen, Belgium. 149 pp.

Devos K., A. Anselin & G. Vermeersch, 2004. Een nieuwe Rode Lijst van de Vlaamse broedvogels (versie 2004). In: Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van der Krieken, 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, p. 60-75.

Dijksterhuis, K., 2006. Steenuil onder de pannen. Variatie op het erf. Vogelbescherming Nederland, Landschapsbeheer Nederland, SOVON Vogelonderzoek Nederland, STONE Steenuilenoverleg Nederland, Nederland, 31 pp.

Dochy, O., 2004. Inventarisatiemethode akkervogels. Experiment akkervogelbescherming West-Vlaanderen 2004 – 2006. Advies van het Instituut voor Natuurbehoud IN.A.2004.47. Brussel, 19 pp.

Herremans, M., D. Van Nieuwenhuysse, 2004. De steenuil, indicator voor landschappelijke kwaliteit. Eindverslag. Natuurpunt Studie in opdracht van Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Milieu, Natuur, Land- en Waterbeheer (AMINAL), Afdeling Natuur, Mechelen, 34 pp.

Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F.M. Opdam & M.J.S.M Reijnen, 1985. Vogelinventarisatie. Achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels Zeist. Pudoc Wageningen, 495 pp.

Lemmens, T., 2007. Draagvlak voor soortbescherming bij de Limburgse gemeenten. Invloed van het project "Gemeenten adopteren Limburgse soorten". Thesis van de Wageningen Universiteit, Forest and Nature Conservation Policy Group, 104 pp.

Leysen, K. & J. Gabriëls, 2006. Cursus broedvogelinventarisatie. Cursus vogelwerkgroep LIKONA ism Natuurpunt Educatie, 17 pp.

Polfliet, T., M. Herremans, F. Van Lierop, 2006. Biodiversiteit in jouw gemeente: een leergemeenschap voor soortbescherming. Technische fiches. Natuurpunt Studie vzw, Mechelen.

Peeters, M., J.L. Van Goethem, A. Franklin, M. Schlessen & H. De Koeijer, 2004. Biodiversiteit in België. Een overzicht. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussels 20 pp.

Peeters, M., A. Franklin, & J.L. Van Goethem, 2003. Biodiversity in Belgium. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel, 416 pp.

Van 't Hof, I.C. & Bureau Citaat (eindred.), 1998. Handboek Agrarisch natuurbeheer. Uitgave Landschapsbeheer Nederland.

Van Nieuwenhuysse D., 2004. In: Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van der Krieken, 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 495 pp.

van Dijk, A.J., 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen, 62 pp.

Vermeersch, G. A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken, 2004. Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 496 pp.

Internetreferenties

6de milieuactieprogramma van de Europese Gemeenschap:

<http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l28176.htm>

beheersovereenkomsten VLM: www.ehorizon.be

bouwplan muizenkistje: www.steenuilgroningen.nl

bouwplan steenuilenkast: www.natuurpunt.be

overzicht Europese verdragen: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/s15006.htm>

geluid steenuil: www.steenuil.nl

Habitatrichtlijn: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992L0043:NL:HTML>

Natura2000: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28076.htm>

opstarten overlegplatform: www.tandemweb.be

samenwerkingsovereenkomsten: www.samenwerkingsovereenkomst.be

steenuil: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Steenuil>

steenuilvriendelijk sap: www.noctua.org/verger.html

Verdrag van Bern: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28050.htm>

Verdrag van Bonn: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28051.htm>

Vogelrichtlijn: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31979L0409:NL:HTML>

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan steenuil

TONGEREN

BIJLAGEN

Bijlagen

Bijlage 1: gemeentelijke soortentabel van de stad Tongeren

In de eerste rij worden de Limburgse soorten die in de gemeente voorkomen vermeld. In de linkerkolom worden de criteria opgesomd en in de kolom daarnaast de maximum score die de soort voor dat criterium kan behalen. Onderaan staan de totale scores per soort. De steenuil haalde samen met de grauwe gors en de veldleeuwerik de hoogste score (35).

Tongeren			eikelmuis	grauwe gors	steenuil	veldleeuwerik
Aantal Limburgse soorten: 17						
	Klasse	Score				
Rol van de gemeente						
Beschermingsmaatregelen voor de soort kunnen in het gemeentelijk beleid gekaderd worden.	Er werden al initiatieven genomen	10	0	10	10	0
	Er zijn initiatieven gepland	5	0	0	0	0
Risicofactoren						
De soort is erg gevoelig voor menselijke verstoring.		-5	0	0	0	0
De kans dat de soort op korte termijn verdwijnt is groot (kleine populatie, geïsoleerde populatie, lage dispersie-capaciteit soort, oncontroleerbare externe factoren..).		-5	0	0	0	0
Voordelen van de soort						
# gemeenten waarin de soort voorkomt.	1	20	0	0	0	0
	2 - 5	10	0	0	0	0
	6-10	5	0	0	0	0
# prioritaire soorten in de gemeente (score > 0).	1 - 10	5	0	0	0	0
Indicator soort, tzt. maatregelen getroffen voor deze soort komen ook andere (prioritaire Limburgse) soorten ten goede.		5	5	5	5	5
Aaibare soort waarmee de gemeente zich kan identificeren (vermarktbaar).	Door de gemeente geprefereerde soort	10	0	10	10	10
	Voor de gemeente aanvaardbare soort	5	5	0	0	0
	Weinig interesse	0	0	0	0	0
Draagvlak						
Bij het beheer van de soort kunnen meerdere doelgroepen betrokken worden.	>2 doelgroepen	10	10	10	10	10
	2 doelgroepen	5	0	0	0	0
SCORE			20	35	35	35

Andere Limburgse soorten die in Tongeren voorkomen zijn: hamster, das, geelgors, sprinkhaanzanger, wespandief, wielewaal, smaragdlibel, dicht havikskruid, grote ratelaar, kattendoorn, mannetjesorchis, wondklaver, zeggekorfslak.

Bijlage 2: overzicht van de soorten die in de verschillende Limburgse gemeenten geadopteerd werden

Gemeente	Soort	Engelse naam	Wetenschappelijke naam
Alken	ijsvogel	common kingfisher	<i>Alcedo atthis</i>
As	jeneverbes	common juniper	<i>Juniperus communis</i>
Beringen	watersnip	common snipe	<i>Gallinago gallinago</i>
Bilzen	dwergblauwtje	small blue	<i>Cupido minimus</i>
Bocholt	geelgors	yellowhammer	<i>Emberiza citrinella</i>
Borgloon	gulden sleutelbloem	cowslip	<i>Primula veris</i>
Bree	grauwe klauwier	red-backed shrike	<i>Lanius collurio</i>
Diepenbeek	boomkikker	common tree frog	<i>Hyla arborea</i>
Dilsen-Stokkem	zadelsprinkhaan	bushcricket	<i>Ephippiger ephippiger</i>
Genk	rugstreepad	natterjack toad	<i>Bufo calamita</i> <i>Epidalea calamita</i>
Gingelom	knautiabij	solitary mining bee	<i>Andrena hattorfiana</i>
Halen	gewone eikvaren	common polypody	<i>Polypodium vulgare</i>
Ham	variabele waterjuffer	variable damselfly	<i>Coenagrion pulchellum</i>
Hamont-Achel	heivlinder	grayling	<i>Hipparchia semele</i>
Hasselt	gierzwaluw	common swift	<i>Apus apus</i>
Hechtel-Eksel	nachtzwaluw	nightjar	<i>Caprimulgus europaeus</i>
Heers	ingekorven vleermuis	geoffroy's bat	<i>Myotis emarginatus</i>
Herk-de-Stad	grote modderkruiper	weatherfish	<i>Misgurnus fossilis</i>
Herstappe	kattendoorn	spiny restharrow	<i>Ononis spinosa</i>
Heusden-Zolder	kleine ijsvogelvlinder	white admiral	<i>Limenitis camilla</i>
Hoeselt	das	badger	<i>Meles meles</i>
Houthalen-Helchteren	wekkertje	common green grasshopper	<i>Omocestus viridulus</i>
Kinrooi	grote weerschijnvlinder	purple emperor	<i>Apatura iris</i>
Kortesseem	eikelmuis	garden dormouse	<i>Eliomys quercinus</i>
Lanaken	klaverblauwtje	mazarine blue	<i>Polyommatus semiargus</i>
Leopoldsburg	zwarte specht	black woodpecker	<i>Dryocopus martius</i>
Lommel	boomleeuwerik	woodlark	<i>Lulula arborea</i>
Lummen	huiszwaluw	house martin	<i>Delichon urbica</i>
Maaseik	bosbeekjuffer	beautiful demoiselle	<i>Calopteryx virgo</i>
Maasmechelen	roodborsttapuit	stonechat	<i>Saxicola torquata</i>
Meeuwen-Gruitrode	boskrekkel	wood cricket	<i>Nemobius sylvestris</i>
Neerpelt	wulp	curlew	<i>Numenius arquata</i>
Nieuwerkerken	kerkuil	barn owl	<i>Tyto alba</i>
Opglabbeek	vinpootsalamander	palmate newt	<i>Lissotriton helveticus</i>
Overpelt	groentje	green hairstreak	<i>Callophrys rubi</i>
Peer	knoflookpad	common spadefoot toad	<i>Pelobates fuscus</i>
Riemst	grauwe gors	corn bunting	<i>Emberiza calandra</i>
Sint-Truiden	veldleeuwerik	eurasian skylark	<i>Alauda arvensis</i>
Tessenderlo	gekraagde roodstaart	common redstart	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>
Tongeren	steenuil	little owl	<i>Athene noctua</i>
Voeren	hazelmuis	common dormouse	<i>Muscardinus avellanarius</i>
Wellen	kamsalamander	warty newt, crested newt	<i>Triturus cristatus</i>
Zonhoven	roerdomp	great bittern	<i>Botaurus stellaris</i>
Zutendaal	veldparelmoervlinder	glanville fritillary	<i>Melitaea cinxia</i>

Bijlage 3: lijst met contactpersonen

Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren

Vorststraat 2, 3500 Hasselt
tel.: 011 31 38 98
e-mail: info@rlh.be
website: www.rlh.be

Inge Nevelsteen
Promotor GALS-project
e-mail: inge.nevelsteen@rlh.be

Joke Rymen
Promotor GALS-project
e-mail: joke.rymen@rlh.be

Tine Rijvers
Landschapsloket
e-mail: tine.rijvers@rlh.be

Vogelringwerkgroep Tongeren

p.a. Robert Christiaans
Romeinse Kassei 186, 3700 Tongeren
tel.: 012 23 20 31

Leefmilieu Tongeren

p.a. Paul Denis
Clarastraat 35, 3700 Tongeren
tel.: 012 23 03 28
e-mail: paul_denis@skynet.be

Natuurpunt Zuidoost-Limburg

p.a. Peter Van Lindt
Hasseltsesteenweg 5 bus 4, 3700 Tongeren
tel.: 012 26 17 17
e-mail: peter.van.lindt@fulladsl.be

Vogelwerkgroep LIKONA

p.a. Jan Gabriëls
Echellaan 12, 3740 Bilzen
tel.: 089 41 34 09
e-mail: gabrielsjan@telenet.be

Limburgs Landschap vzw - Domherenhuis

Dekenstraat 39, 3550 Heusden-Zolder

Nationale Boomgaardenstichting

Jos Ramaekers
Leopold III-straat 8, 3724 Vliermaal
tel.: 012 39 10 36
e-mail: jos@boomgaardenstichting.be
website: nbs-vzw.be

Provinciale dienst erfbeplanting

Nicole Vreys
4de directie Economische Zaken en
Internationale Samenwerking
tel.: 011 23 74 48
e-mail: nvreys@limburg.be

Provinciaal Natuurcentrum

Het Groene Huis
Domein Bokrijk, 3600 Genk
tel.: 011 26 54 50
e-mail: pnc@limburg.be

Peter Baert
Projectcoördinator GALS-project
tel.: 011 26 54 88
e-mail: pbaert@limburg.be

Luc Crèvecoeur
LIKONA-coördinator
tel.: 011 26 54 62
e-mail: lcrevecoeur@limburg.be

Johan Lambrix
MOS-coördinator
tel.: 011 26 54 59
e-mail: jlambrix@limburg.be

LiSRO

Benny Vanganswinkel
Weyerstraat 1, 3990 Peer
tel.: 011 60 50 75
e-mail: info@ruraalsteunpunt.be

Stad Tongeren

Administratief centrum Praetorium
Maastrichterstraat 10, 3700 Tongeren
tel.: 012 23 20 31

Regionaal Landschap Lage Kempen

Grote Baan 176, 3530 Houthalen-Helchteren

tel.: 011 78 52 59

e-mail: info@rllk.be

website: www.rllk.be

Regionaal Landschap Kempen en Maasland

Winterslagstraat 87, 3600 Genk

tel.: 089 32 28 10

e-mail: info@rlkm.be

website: www.rlkm.be

Bijlage 4: basistekst communicatie

Limburgse soorten ... een voorbeeldproject voor natuur in Europa!

Limburg is het meest bekend om haar "groene" imago. Niet onterecht. Meer dan veertig procent van de Vlaamse natuur komt immers nog in Limburg voor. Wat velen niet weten is dat heel wat zeldzame en bedreigde plant- en diersoorten dit groene Limburg als hun thuishaven kozen ... hopen om van hieruit te kunnen groeien.

De Limburgse situatie is heel erg vergelijkbaar met wat er op wereldvlak gebeurt: steeds meer plant- en diersoorten hebben een steeds kleinere oppervlakte om te leven. Nochtans levert deze biodiversiteit (geheel van planten en dieren en hun leefgebieden) al miljoenen jaren de mensen heel wat op: gezond voedsel, drinkbaar water, veilige thuishaven, bestrijding van ziektes, enz. Vandaar dat de Europese regeringsleiders het initiatief namen om de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen: het project kreeg de naam "Countdown 2010" en beoogt de achteruitgang van de biodiversiteit tegen te gaan tegen 2010. Iedereen wordt gevraagd om hieraan mee te werken... Hiervoor moet je in Limburg zijn natuurlijk! Al heel wat jaren wordt er pionierswerk geleverd door mensen met een hart voor natuur en nu is dat niet anders!

Om deze zeldzame en bedreigde soorten nieuwe kansen te geven nam het provinciebestuur van Limburg in samenwerking met de Limburgse regionale landschappen het initiatief om te starten met een uniek voorbeeldproject voor Europa: het project "Limburgse soorten".

Eén van de doelstellingen van het project Limburgse soorten is dat gemeentebesturen een zeldzame of bedreigde Limburgse soort "adopter" om er zorg voor te dragen, ... een soort van foster-parents-plan voor onze planten en dieren, zeg maar.

Het project Limburgse soorten wordt gefinancierd door de provincie Limburg met steun van Europa (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, EFRO). 5 mensen zetten de komende jaren hun beste beentje voor om dit project samen met alle partners tot een succes te brengen.

En de resultaten blijven niet uit: "alle vierenvestig Limburgse gemeenten" adopteerden reeds een Limburgse soort! Soorten zoals bv. de boomkikker, de modderkruiper, de nachtzwaluw, de das, enz. mogen allen stilletjes hopen op een betere toekomst. Dit is echt een opsteker!

Volgende stap is samen met de gemeentebesturen voor al deze soorten een actieplan op te stellen en samen met alle organisaties en mensen met een hart voor natuur stappen te zetten voor een aangename leefomgeving en een duurzame toekomst voor ons en de komende generaties!

Limburgse soorten, een voorbeeld voor Europa!

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Een initiatief van de provincie Limburg en de Limburgse regionale landschappen.
Project met de financiële steun van het Europese Fonds voor Regionale Ontwikkeling, Doelstelling-2-programma Limburg 2000-2006
(projectnummer: 2.2.11/D2/1056)

PROJECTBUREAU

Inge Nevelsteen (promotor), Els Peusens (promotor), Joep Fourneau (promotor), Joke Rymen (promotor), Esengul Gölpek (administratieve medewerkster), Peter Baert (coördinator)

DAGELIJKS BESTUUR

Frank Smeets (gedeputeerde), Frank Vranken (kabinetsmedewerker), Johan Van den Broek (directeur MINA), Jan Stevens (diensthoofd PNC), Marcel Kerff (directeur Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren), Ilse Ideler (directeur Regionaal Landschap Lage Kempen), Ignace Schops (directeur Regionaal Landschap Kempen & Maasland), Luc Crèvecoeur (coördinator LIKONA), Niki Saenen (deskundige MINA), Peter Baert (coördinator GALS-project)

STUURGROEP

Raad van bestuur Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren, Raad van bestuur Regionaal Landschap Lage Kempen, Raad van bestuur Regionaal Landschap Kempen & Maasland, Dagelijks bestuur GALS-project.

BEGELEIDINGSCOMITÉ

Het dagelijks bestuur GALS-project: Tom Artois (Universiteit Hasselt), Dirk Bauwens (INBO), Geert Beckers (Agentschap voor Natuur en Bos), Bert Beren (INBO + plantenwerkgroep, LIKONA), David Beyen (Limburgs Landschap vzw), Peter Engelen (voorzitter herpetologische werkgroep LIKONA), Jos Eykens (voorzitter vissenwerkgroep LIKONA), Jan Gabriëls (voorzitter vogelwerkgroep LIKONA), Dries Gorissen (Agentschap voor Natuur en Bos), Thomas Lemmens (Wageningen Universiteit), Benny Mathijs (Agentschap voor Natuur en Bos), Roger Nijssen (dassenwerkgroep LIKONA), Paula Ulenaers (Maamse Landmaatschappij), Tom Verschraegen (Agentschap voor Natuur en Bos), Nico Verwimp (Agentschap voor Natuur en Bos).

COLOFON

De deputatie van de Provincieraad van Limburg
Steve Stevaert, gouverneur-voorzitter,
Marc Vandeput, Sylvain Sleyper,
Gilbert Van Baelen, Frank Smeets, Hilde Claes,
Erika Thijs, gedeputeerden en Valère Cornelis,
wnd. provinciegriffier.

In samenwerking met:

Het Regionaal Landschap Haspengouw en
Voeren vzw en de stad Tongeren.

REDACTIE

Inge Nevelsteen

EINDREDACTIE

Peter Baert

TEKSTVERBETERING

Marcel Kerff, Jan Stevens, Dries Van Nieuwen-
huyse

ADVIES

Acties: Paul Denis, François Dessers, Jan
Konings, Linda Lousbergh, Kristof Odeur,
Jo Riskin, Peter Van Lindt, RLH-team

Communicatie: Paul Denis, François Dessers, Jan
Konings, Linda Lousbergh, Kristof Odeur,
Jo Riskin, Peter Van Lindt, RLH-team

Monitoring: Armand Coenegrachts,

Dries Van Nieuwenhuyse

Draagvlak: Thomas Lemmens

FOTO'S

RLH ^{TM}Vildaphoto (cover), wikipedia,
www.steenuil.nl

ORTHOFOOTO'S

Middenschalg, kleur, provincie Limburg: VLM/
OC en provincie Limburg, opname 2003 (AGV)

BEELDBEWERKING EN LAY-OUT

Esengul Gölpek, Peter Baert

LOGO

Blikvoer

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Jan Stevens, Provinciaal Natuurcentrum,
Het Groene Huis, Dornein Bokrijk, 3600 Genk

D/2007/5857/61

Gemeenten adopteren Limburgse soorten

Een initiatief van de Provincie Limburg en de Limburgse Regionale Landschappen
Project met de financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)